

RECHTSGELEERDHEID

FACULTEIT

CULTUUR- EN RECHTSWETENSCHAPPEN

OPEN UNIVERSITEIT

QANU
Catharijnesingel 56
PO Box 8035
3503 RA Utrecht
The Netherlands

Telefoon: +31 (0) 30 230 3100
E-mail: support@qanu.nl
Internet: www.qanu.nl

Projectnummer: Q0659

© 2018 QANU

Tekst en cijfermateriaal uit deze uitgave mogen, na toestemming van QANU en voorzien van bronvermelding, door middel van druk, fotokopie, of op welke andere wijze dan ook, worden overgenomen.

INHOUDSOPGAVE

RAPPORT OVER DE BACHELOROPLEIDING EN DE MASTEROPLEIDING RECHTSGELEERDHEID VAN DE OPEN UNIVERSITEIT	5
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE OPLEIDINGEN.....	5
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE INSTELLING	5
SAMENSTELLING VAN HET PANEL.....	5
WERKWIJZE VAN HET PANEL	6
SAMENVATTEND OORDEEL VAN HET PANEL	11
BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE BEPERKTE OPLEIDINGSBEOORDELING	15
BIJLAGEN	29
BIJLAGE 1: CURRICULA VITAE VAN DE PANELLEDEN	31
BIJLAGE 2: DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER.....	33
BIJLAGE 3: BEOOGDE EINDKWALIFICATIES.....	40
BIJLAGE 4: OVERZICHT VAN DE PROGRAMMA'S	43
BIJLAGE 5: BEZOEKPROGRAMMA	45
BIJLAGE 6: BESTUDEERDE EINDWERKEN EN DOCUMENTEN	47

Dit rapport is vastgesteld op 01-05-2018

RAPPORT OVER DE BACHELOROPLEIDING EN DE MASTEROPLEIDING RECHTSGELEERDHEID VAN DE OPEN UNIVERSITEIT

Dit rapport volgt het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO (d.d. 19 december 2014).

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE OPLEIDINGEN

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid

Naam van de opleiding:	Rechtsgeleerdheid
CROHO-nummer:	50700
Niveau van de opleiding:	bachelor
Oriëntatie van de opleiding:	academisch
Aantal studiepunten:	180 EC
Afstudeerrichtingen:	-
Locatie(s):	-
Variant(en):	deeltijd
Onderwijstaal:	Nederlands
Vervaldatum accreditatie:	03/07/2019

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid

Naam van de opleiding:	Rechtsgeleerdheid
CROHO-nummer:	60084
Niveau van de opleiding:	master
Oriëntatie van de opleiding:	academisch
Aantal studiepunten:	60 EC
Afstudeerrichtingen:	-
Locatie(s):	-
Variant(en):	deeltijd
Onderwijstaal:	Nederlands
Vervaldatum accreditatie:	03/07/2019

Het bezoek van het visitatiepanel Rechtsgeleerdheid aan de Faculteit Cultuur- en Rechtswetenschappen van de Open Universiteit vond plaats op 30 november en 1 december 2017.

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE INSTELLING

Naam van de instelling:	Open Universiteit
Status van de instelling:	bekostigde instelling
Resultaat instellingstoets:	positief

SAMENSTELLING VAN HET PANEL

De NVAO heeft op 7 augustus 2017 ingestemd met de samenstelling van het panel. Het panel dat de bacheloropleiding en de masteropleiding Rechtsgeleerdheid beoordeelde bestond uit:

- Em. prof. mr. A.F.M. (Adriaan) Dorresteyn, emeritus hoogleraar in Transnationale aspecten van het ondernemingsrecht aan de Universiteit Utrecht [voorzitter];
- Prof. mr. E. (Elies) van Sliedregt, hoogleraar International and Comparative Criminal Law aan Leeds University (Groot-Brittannië) [vice-voorzitter];

- Prof. mr. dr. A.J.C. (Adrienne) de Moor-van Vugt, hoogleraar Staats- en bestuursrecht aan de Universiteit van Amsterdam;
- Em. prof. mr. L.C. (Laurens) Winkel, emeritus hoogleraar Rechtsgeschiedenis aan de Erasmus Universiteit Rotterdam;
- Dr. D. (Dominique) Sluijsmans, lector Professioneel Beoordelen aan Zuyd Hogeschool en onbezoldigd universitair hoofddocent aan de Universiteit Maastricht;
- R.P.M.G. (Robert) van den Boorn LLB, masterstudent Nederlands Recht, specialisatie Privaatrecht, aan Maastricht University [studentlid].

Het panel werd ondersteund door drs. Renate Prenen, die optrad als secretaris. De curricula vitae van de panelleden zijn opgenomen in bijlage 1.

WERKWIJZE VAN HET PANEL

De visitatiegroep Rechtsgeleerdheid

De beoordeling van de bachelor- en masteropleiding Rechtsgeleerdheid aan de Faculteit Cultuur- en Rechtswetenschappen van de Open Universiteit was onderdeel van de visitatie Rechtsgeleerdheid. Van oktober 2017 tot en met maart 2018 beoordeelden drie panels in totaal 92 opleidingen aan elf universiteiten. In overleg met de NVAO is ervoor gekozen om binnen de overkoepelende visitatiegroep Domein Rechtsgeleerdheid drie subclusters (in het vervolg clusters) van instellingen aan te wijzen:

Cluster I	Universiteit van Amsterdam, Vrije Universiteit, Erasmus Universiteit Rotterdam, Nyenrode Business Universiteit;
Cluster II	Universiteit Leiden, Tilburg University, Universiteit Utrecht;
Cluster III	Maastricht University, Open Universiteit, Radboud Universiteit Nijmegen, Rijksuniversiteit Groningen.

Ieder cluster werd door een eigen panel beoordeeld. De panels bestonden voor elk cluster uit de volgende leden:

Cluster I

- Em. prof. mr. I.F. (Ige) Dekker (voorzitter)
- Prof. dr. mr. P.P.T. (Paul) Bovend'Eert (vice-voorzitter)
- Em. prof. dr. mr. T.A. (Theo) de Roos
- Prof. dr. P.H.J. (Peter) Essers
- Prof. dr. mr. A.L.B. (Aurelia) Colombi Ciacchi
- Dr. mr. W.H.F.M. (Wouter) Cortenraad LLM
- Prof. dr. mr. G.E. (Gerrit) van Maanen
- V.A. (Veerle) van Waarde LLB
- R.P.M.G. (Robert) van den Boorn LLB
- D.H. (Danielle) Arnold LLB
- Prof. mr. dr. P. (Peggy) Valcke
- Prof. dr. L.J. (Larissa) van den Herik

Cluster II

- Em. prof. dr. mr. R. (Roel) Fernhout (voorzitter)
- Prof. mr. J. (Jan) Struiksma (vice-voorzitter)
- Em. prof. mr. G.P.M.F. (Gerard) Mols
- Prof. dr. B.E. (Barbara) Reinhartz
- Prof. dr. M.G. (Michael) Faure
- Prof. mr. R.G. (Rainer) Prokisch
- Prof. dr. mr. A.A.H. (Aukje) van Hoek
- Prof. mr. M.B.M. (Marco) Loos
- Prof. mr. J.B. (Hanneke) Spath
- V.A. (Veerle) van Waarde LLB

- R.P.M.G. (Robert) van den Boorn LLB
- D.H. (Danielle) Arnold LLB
- Prof. mr. A.A. (Antoon) Quaedvlieg

Cluster III

- Em. prof. mr. A.F.M. (Adriaan) Dorresteijn (voorzitter)
- Prof. mr. E. (Elies) van Sliedregt (vice-voorzitter)
- Prof. dr. R.A. (Ramses) Wessel
- Prof. dr. mr. A.J.C. (Adrienne) de Moor-van Vugt
- Em. prof. mr. L.C. (Laurens) Winkel
- Em. prof. mr. drs. H.P.A.M. (Henk) van Arendonk
- Prof. dr. Y. (Yves) Jorens
- Dr. D. (Dominique) Sluijsmans
- Dr. mr. S.A. (Sonja) Kruisinga
- V.A. (Veerle) van Waarde LLB
- R.P.M.G. (Robert) van den Boorn LLB
- D.H. (Danielle) Arnold LLB
- Prof. M. (Manuel) Desantes Real
- Prof. mr. A.A. (Antoon) Quaedvlieg
- Prof. mr. H.N. (Harriët) Schelhaas

Voor elk bezoek binnen een cluster werd vervolgens een subpanel aangesteld, gebaseerd op de expertise en beschikbaarheid van panelleden en rekening houdend met mogelijke belangenverstrengeling. Bij het bezoek aan de Faculteit Cultuur- en Rechtswetenschappen van de Open Universiteit bestond het panel uit de volgende leden:

- Em. prof. mr. A.F.M. (Adriaan) Dorresteijn (voorzitter)
- Prof. mr. E. (Elies) van Sliedregt (vice-voorzitter)
- Prof. dr. mr. A.J.C. (Adrienne) de Moor-van Vugt
- Em. prof. mr. L.C. (Laurens) Winkel
- Dr. D. (Dominique) Sluijsmans
- R.P.M.G. (Robert) van den Boorn LLB

Coördinatie en secretarissen

Dr. Fiona Schouten was uitvoerend coördinator van de visitatie Rechtsgeleerdheid, drs. Linda te Marvelde supervisor en Marcella van Schie MA projectondersteuner. Voor cluster I traden drs. José van Zwieten (UvA, VU) en dr. Marianne van der Weiden (EUR, Nyenrode) op als secretaris, voor cluster II Adrienne Wieldraaijer-Huijzer MA (UL) en dr. Floor Meijer (TiU en UU) en voor cluster III drs. Renate Prenen (MU, OU, RU en RUG). Daarnaast was Fiona Schouten voor de bezoeken aan de UvA, EUR, MU en RU tweede secretaris vanwege parallelsessies in het programma en aan de RUG vanwege voorgenomen naamswijzigingen van opleidingen.

Consistentie en ijking

De consistentie in de beoordeling binnen en tussen de drie clusters werd op diverse manieren geborgd:

1. De coördinator van QANU was bij elk bezoek aanwezig bij de start van elk visitatiebezoek en bij het opstellen van de eindoordelen;
2. De coördinator was bij het eerste bezoek in ieder subcluster aanwezig;
3. Er vonden ijkingsoverleggen plaats op vrijdag 8 december 2017 en 6 april 2018 waarin voorzitters, vice-voorzitters, studentleden en de coördinator van QANU werkwijze en beoordeling bespraken;
4. De voorzitters waren in ieder geval bij één bezoek buiten hun eigen cluster als toehoorder aanwezig;
5. De student-panelleden rouleerden; zij namen deel aan ten minste één bezoek in elk cluster;

6. Voorafgaand aan de bezoeken vond er op 29 augustus 2017 een overleg plaats tussen coördinator en secretarissen, waarin de werkwijze werd besproken.

Vorbereiding

Op 23 maart 2017 werden de voorzitters van de drie panels gezamenlijk door QANU geïnformeerd over de werkwijze tijdens de visitatie Rechtsgeleerdheid, de beoordelingskaders en de bezoekplanning. Daarbij spraken zij ook over wederzijdse afstemming en onderlinge communicatie. De voorzitters kwamen naar aanleiding hiervan tot een gezamenlijke richtlijn voor hun werkwijze bij de scriptieselectie en tot een omschrijving van aard en aantal van de vakken die tijdens de bezoeken door de opleidingen ter inzage werden gegeven.

De leden van de drie panels kwamen op 19 juni 2017 bijeen voor een startvergadering. Tijdens die bijeenkomst werden de panelleden geïnformeerd over de van toepassing zijnde beoordelingskaders en de planning van de bezoeken. De panelleden reflecteerden ook op de inhoud en het gebruik van het domeinspecifiek referentiekader voor de visitatiegroep (zie bijlage 2).

In de aanloop naar het visitatiebezoek aan de Open Universiteit stelden coördinator en panelvoorzitter een selectie samen van eindwerken van de te beoordelen opleidingen. Deze eindwerken werden gekozen uit een lijst van afgestudeerden over de periode 01/09/2015 en 31/08/2017. De selectie vond plaats volgens de Beoordelingsrichtlijn eindwerken van de NVAO. Daarbij hielden de coördinator en voorzitter rekening met variatie in onderwerpkeuze, afstudeervariant, begeleiding en beoordeling. Het panel bestudeerde deze selectie en de bijbehorende beoordelingsformulieren.

De coördinator stelde een bezoekprogramma op in overleg met de contactpersonen van de Faculteit Cultuur- en Rechtswetenschappen. Dit bezoekprogramma is in dit rapport opgenomen als bijlage 5. De Faculteit Cultuur- en Rechtswetenschappen selecteerde vervolgens voor elke gespreksronde representatieve gesprekspartners die ter goedkeuring werden voorgelegd aan het panel en de coördinator.

Na ontvangst van de kritische reflectie controleerde de coördinator deze op kwaliteit en volledigheid alvorens haar ter bestudering naar het panel te sturen. De panelleden lazen de kritische reflectie en formuleerden op basis daarvan vragen en eerste bevindingen.

Bezoek

Het visitatiebezoek aan de Open Universiteit vond plaats op 30/11/2017 en 01/12/2017. Tijdens het bezoek bestudeerde het panel het ter inzage gevraagde materiaal. Een overzicht van dit materiaal is te vinden in bijlage 6. Het panel sprak met studenten en docenten, formeel en informeel verantwoordelijken, alumni en vertegenwoordigers van de opleidings- en examencommissie en. Tevens bood het panel studenten en docenten de gelegenheid om informeel met het panel te spreken tijdens een inloopspreekuur. Eén student heeft van de gelegenheid gebruik gemaakt.

Het panel beëindigde het bezoek met een intern overleg om zijn voorlopige bevindingen te formuleren. Ter afsluiting van het bezoek gaf de voorzitter een publieke mondelinge toelichting, waarin hij de voorlopige indrukken en algemene observaties van het panel presenteerde.

Rapportage

De secretaris schreef een conceptrapport op basis van de bevindingen van het panel. Dit legde de coördinator voor aan de panelleden. Na verwerking van hun commentaar en na akkoord van het panel stuurde de coördinator het rapport naar de Faculteit Cultuur- en Rechtswetenschappen met het verzoek om feitelijke onjuistheden te melden. De reactie van het bestuur op het conceptrapport werd voorgelegd aan de voorzitter van het panel en feitelijke onjuistheden werden op zijn verzoek gecorrigeerd. Vervolgens werd het rapport door het panel vastgesteld en toegestuurd aan de Faculteit Cultuur- en Rechtswetenschappen en aan het College van Bestuur van de Open Universiteit.

Beslisregels

In overeenstemming met het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO heeft het panel de volgende definities voor de beoordeling van de afzonderlijke standaarden en de opleiding als geheel gehanteerd:

Basiskwaliteit

De kwaliteit die in internationaal perspectief redelijkerwijs verwacht mag worden van een bachelor- of masteropleiding binnen het hoger onderwijs.

Onvoldoende

De opleiding voldoet niet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont op meerdere vlakken ernstige tekortkomingen.

Voldoende

De opleiding voldoet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont over de volle breedte een acceptabel niveau.

Goed

De opleiding steekt systematisch uit boven de gangbare basiskwaliteit.

Excellent

De opleiding steekt systematisch ver uit boven de gangbare basiskwaliteit en geldt als een internationaal voorbeeld.

SAMENVATTEND OORDEEL VAN HET PANEL

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid

Beoogde eindkwalificaties

De bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid aan de Open Universiteit omvat 180 EC en is een universitaire deeltijdopleiding in de vorm van afstandsonderwijs. De opleiding heeft tot doel discipline-bekwame en maatschappelijk-bekwame juristen op te leiden en te vormen, die een kritische, academische geest hebben en in staat zijn zelfstandig probleemsituaties te ontleden en tot een oplossing te brengen. Afgestudeerden moeten daartoe analytisch en kritisch evaluatief kunnen denken. Daarnaast dienen actuele ontwikkelingen in relatie tot hun nationale en internationale maatschappelijke achtergrond voldoende aandacht te krijgen. De opleiding volgt het onderwijsmodel en de missie van de Open Universiteit. Kenmerkend voor het onderwijs is dat contact tussen docenten en studenten en de toegang tot het onderwijsmateriaal voornamelijk online plaatsvindt via een digitale leer- en werkomgeving. Daarnaast onderscheidt de opleiding zich door de studentenpopulatie, die veelal bestaat uit studenten die zich naast hun werkkring en gezin verder willen scholen.

Het panel stelt vast dat de eindkwalificaties van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid aansluiten bij de vereisten vanuit het vakgebied en passend zijn voor een academisch opleiding op bachelorniveau. Het panel waardeert het brede profiel van de opleiding waarin het civiel effect in de betekenis van toegang tot de togaberoepen in de advocatuur, rechtelijke macht en openbaar ministerie, is geborgd. Ook waardeert het panel het onderscheidende onderwijsmodel, activerend online onderwijs, dat goed aansluit op de behoeften van de doelgroep. Een aandachtspunt betreft de internationale oriëntatie van de opleiding. Met het oog op een toenemende internationale samenleving en rechtspraktijk en in het licht van de huidige en gewenste invulling van deze internationale dimensie in het onderwijsprogramma, adviseert het panel om de internationalisering van het recht in de eindkwalificaties (nog) sterker aan te zetten.

Onderwijsleeromgeving

Het panel oordeelt dat het studieprogramma zodanig in elkaar zit dat het studenten in staat stelt de eindkwalificaties van de opleiding te behalen. Naast vakinhoudelijke kennis en vaardigheden, besteedt het programma voldoende aandacht aan de academische, wetenschappelijke en professionele vorming van studenten. Het panel stelt ook vast dat de opleiding voldoende samenhang vertoont en goed studeerbaar is. Het panel is wel van mening dat in het programma meer aandacht besteed zou kunnen worden aan rechtsgeleerdheid als wetenschapsgebied. Het beveelt aan om de inhoud en samenhang van de metajuridische leerlijn te heroverwegen.

Het panel is tevreden over de inhoud en opzet van de verschillende cursussen. Het stelt vast dat het afstandsonderwijs conform het nieuwe onderwijsmodel van de Open Universiteit, activerend online onderwijs, is vormgegeven. In de opleiding wordt gebruik gemaakt van activerende materialen en taken en duidelijke instructie. Een aandachtspunt vormt volgens het panel de soms wisselende kwaliteit van de virtuele bijeenkomsten en discussiefora. De opleiding werkt hard aan het introduceren van nieuwe en het verbeteren van bestaande activerende online onderwijsvormen, hetgeen het panel waardeert. Het beveelt aan om de binnen de Open Universiteit aanwezige onderwijskundige kennis en expertise in te zetten om deze vernieuwing verder te stroomlijnen, niet alleen op cursus-, maar ook op programmaniveau. Het panel is positief over de begeleiding door docenten en studieadviseurs. Zij zijn bijzonder belangrijk in het monitoren en stimuleren van de studievoortgang van studenten. Wel beveelt het panel aan op korte termijn een al gepland digitaal studentenvolgsysteem in te voeren.

Het panel is te spreken over de vakinhoudelijke, wetenschappelijke en didactische kwaliteiten van de staf en over de aandacht voor docentprofessionalisering binnen de opleiding. Er is sprake van een open sfeer waarin veel wordt afgestemd en samengewerkt. Het panel oordeelt wel dat de verhoogde werkdruk die het nieuwe onderwijsmodel met zich meebrengt goed gemonitord dient te worden.

Toetsing

Het panel stelt vast dat het systeem van toetsing en beoordeling adequaat functioneert. De toetsen zijn inhoudelijk en wetenschappelijk van een voldoende bachelorniveau. De toetsvormen in de bacheloropleiding tonen beperkte variatie. Het panel beveelt aan de mix van toetsvormen te heroverwegen. Het panel stelt voorts vast dat het toetsprogramma nu sterk gericht is op eindtoetsing. Het adviseert te bezien in hoeverre actief studeren tijdens de cursussen kan worden ondersteund door middel van tussentijdse oefenmomenten en feedback. Voorts adviseert het panel om mogelijkheden te verkennen om studenten meer informatierijke feedback te geven op gemaakte toetsen, ook op de toetsen met gesloten antwoordformats.

De beoordelingen van het Integratiepracticum en het Bacheloressay vinden op gedegen wijze plaats. Een aandachtspunt betreft de soms summiere wijze waarop de beoordelingsformulieren van het Bacheloressay worden ingevuld, waardoor beoordelingen lastig navolgbaar zijn. De kwaliteitsborging van de toetsing en beoordelingen is echter voldoende. De Commissie voor de Examens functioneert naar behoren. Zij draagt bij aan de kwaliteitszorg en –borging van de toetsing en beoordelingen binnen de opleiding. Het panel oordeelt positief over de aanwezigheid van een toetscommissie, die periodiek de beoordeling van eindwerkstukken bestudeert. Wel blijkt dat deze commissie het Bacheloressay en Integratiepracticum van de bacheloropleiding nog niet heeft kunnen onderzoeken vanwege de recente invoering van het nieuwe bachelorcurriculum. Het panel beveelt aan deze zo spoedig mogelijk op te nemen in de beoordelingscyclus.

Gerealiseerde eindkwalificaties

Het panel stelt vast dat het Bacheloressay en het Integratiepracticum voldoen aan de eisen die mogen worden gesteld aan de eindwerken van een bacheloropleiding. Het panel kan zich over het algemeen vinden in de becijfering en stemt in met het inhoudelijke en wetenschappelijke niveau. Hoewel het niveau dus voldoende is, acht het panel het raadzaam te streven naar essays met meer diepgang en een minder positiefrechtelijk karakter. Het panel vraagt voorts aandacht voor de soms beperkte of ontbrekende verantwoording van de onderzoeksmethodiek door studenten in het Bacheloressay. Het panel is positief over de aangetoonde meerwaarde van de bacheloropleiding voor afgestudeerden. Het panel komt tot de conclusie dat de eindkwalificaties van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid worden behaald.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid

Beoogde eindkwalificaties

De masteropleiding Rechtsgeleerdheid aan de Open Universiteit omvat 60 EC en is een universitaire deeltijdopleiding in de vorm van afstandsonderwijs. De opleiding heeft tot doel discipline-bekwame en maatschappelijk-bekwame juristen op te leiden en te vormen, die een kritische, academische geest hebben en in staat zijn zelfstandig probleemsituaties te ontleden en tot een oplossing te brengen. Afgestudeerden moeten daartoe analytisch en kritisch evaluatief kunnen denken. Daarnaast dienen actuele ontwikkelingen in relatie tot hun nationale en internationale maatschappelijke achtergrond voldoende aandacht te krijgen. De opleiding volgt het onderwijsmodel en de missie van de Open Universiteit. Kenmerkend voor het onderwijs is dat contact tussen docenten en studenten en de toegang tot het onderwijsmateriaal voornamelijk online plaatsvindt via een digitale leer- en werkomgeving. Daarnaast onderscheidt de opleiding zich door de studentenpopulatie, die veelal bestaat uit studenten die zich naast hun werkkring en gezin verder willen scholen.

Het panel stelt vast dat de eindkwalificaties van de masteropleiding Rechtsgeleerdheid aansluiten bij de vereisten vanuit het vakgebied en passend zijn voor een academisch opleiding op masterniveau. Het panel waardeert het brede profiel van de opleiding waarin het civiel effect in de betekenis van toegang tot de toegaberoepen in de advocatuur, rechtelijke macht en openbaar ministerie, is geborgd. Ook waardeert het panel het onderscheidende onderwijsmodel, activerend online onderwijs, dat goed aansluit op de behoeften van de doelgroep. Een aandachtspunt betreft de internationale oriëntatie van de opleiding. Met het oog op een toenemend internationale samenleving en rechtspraktijk en in het licht van de huidige en gewenste invulling van deze internationale dimensie in de

onderwijsprogramma's, adviseert het panel om de internationalisering van het recht in de eindkwalificaties sterker aan te zetten. Het prijzenswaardige samenwerkingsverband met een Spaanse en een Duitse afstandsuniversiteit, nu vormgegeven in *summer schools*, zou volgens het panel ook betere resultaten kunnen opleveren op basis van een dergelijke explicitering.

Onderwijsleeromgeving

Het panel oordeelt dat het studieprogramma van de masteropleiding Rechtsgeleerdheid zodanig in elkaar zit dat dit studenten in staat stelt de eindkwalificaties van de opleiding te behalen. Naast vakinhoudelijke kennis en vaardigheden, besteedt het programma voldoende aandacht aan de academische, wetenschappelijke en professionele vorming van studenten. Het panel stelt ook vast dat de opleiding voldoende samenhang vertoont en goed studeerbaar is.

Het panel is tevreden over de inhoud en opzet van de verschillende cursussen. Het stelt vast dat het afstandsonderwijs conform het nieuwe onderwijsmodel van de Open Universiteit, activerend online onderwijs, is vormgegeven. In de opleiding wordt gebruik gemaakt van activerende materialen en taken en duidelijke instructie. Een aandachtspunt vormt volgens het panel de soms wisselende kwaliteit van de virtuele bijeenkomsten en discussiefora. De opleiding werkt hard aan het introduceren van nieuwe en het verbeteren van bestaande activerende online onderwijsvormen, wat het panel waardeert. Het beveelt aan om de binnen de Open Universiteit aanwezige onderwijskundige kennis en expertise in te zetten om deze vernieuwing verder te stroomlijnen, niet alleen op cursus-, maar ook op programmaniveau. Het panel is positief over de begeleiding door docenten en studieadviseurs. Zij zijn bijzonder belangrijk in het monitoren en stimuleren van de studievoortgang van studenten. Het panel waardeert het als positief dat er nu meer aandacht bestaat dan voorheen voor de balans tussen zelfsturing en begeleiding in het scriptietraject. Het adviseert deze aanpak nog meer te stroomlijnen om de verschillen in begeleiding verder in te perken. Ook beveelt het panel aan op korte termijn een al gepland digitaal studentenvolgsysteem in te voeren.

Het panel is te spreken over de vakinhoudelijke, wetenschappelijke en didactische kwaliteiten van de staf en over de aandacht voor docentprofessionalisering binnen de opleiding. Er is sprake van een open sfeer waarin veel wordt afgestemd en samengewerkt. Het panel oordeelt wel dat de verhoogde werkdruk die het nieuwe onderwijsmodel met zich meebrengt goed gemonitord dient te worden.

Toetsing

Het panel stelt vast dat het systeem van toetsing en beoordeling adequaat functioneert. De toetsen zijn inhoudelijk en wetenschappelijk van een voldoende masterniveau. Het panel is positief over de gebruikte toetsvormen in de masteropleiding. Deze zijn volgens het panel voldoende gevarieerd en passend bij de inhoud vormgeving van de opleiding. Het panel stelt voorts vast dat het toetsprogramma nu sterk gericht is op eindtoetsing. Het adviseert te bezien in hoeverre actief studeren tijdens de cursussen kan worden ondersteund door middel van tussentijdse toetsing. Voorts adviseert het panel om mogelijkheden te verkennen om studenten meer feedback te geven op gemaakte toetsen.

De beoordeling van de masterscriptie vindt op gedegen wijze plaats. Een aandachtspunt betreft de soms summiere wijze waarop de beoordelingsformulieren worden ingevuld waardoor de beoordelingen lastig navolgbaar zijn. De kwaliteitsborging van de toetsing en beoordelingen is voldoende. De Commissie voor de Examens functioneert naar behoren. Zij draagt bij aan de kwaliteitszorg en -borging van de toetsing en beoordelingen binnen de opleidingen. Het panel oordeelt positief over de aanwezigheid van een toetscommissie, die periodiek de beoordeling van eindwerkstukken bestudeert.

Gerealiseerde eindkwalificaties

Het panel stelt vast dat de masterscripties voldoen aan de eisen die mogen worden gesteld aan de eindwerken van een masteropleiding. Het kan zich over het algemeen vinden in de becijfering en stemt in met het inhoudelijke en wetenschappelijke niveau van de werkstukken. Het panel vraagt wel aandacht voor de soms beperkte of ontbrekende verantwoording van de onderzoeksmethodiek

door studenten in de masterscripties. Het panel is positief over de aangetoonde meerwaarde van de masteropleiding voor afgestudeerden. Het panel komt tot de conclusie dat de eindkwalificaties van de masteropleiding Rechtsgeleerdheid worden behaald.

Het panel beoordeelt de Standaarden uit het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling als volgt:

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoende
Standaard 3: Toetsing	voldoende
Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende
Algemeen eindoordeel	voldoende

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoende
Standaard 3: Toetsing	voldoende
Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende
Algemeen eindoordeel	voldoende

De voorzitter en de secretaris van het panel verklaren hierbij dat alle panelleden kennis hebben genomen van dit rapport en instemmen met de hierin vastgestelde oordelen. Zij verklaren ook dat de beoordeling in onafhankelijkheid heeft plaatsgevonden.

Datum: 01/05/2018

Em. prof. mr. A.F.M. (Adriaan) Dorresteyn

Drs. R.L. (Renate) Prenen

BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE BEPERKTE OPLEIDINGSBEOORDELING

Organisatie van het onderwijs

De opleidingen Rechtsgeleerdheid zijn onderdeel van de faculteit Cultuur- en Rechtswetenschappen van de Open Universiteit. Deze faculteit is in 2014 ontstaan uit een samenvoeging van de faculteit Rechtswetenschappen en de faculteit Cultuurwetenschappen. Beide wetenschapsgebieden hebben een eigen opleidingscommissie, een curriculumcommissie en een coördinator onderwijs. De coördinator onderwijs draagt in opdracht van en onder verantwoordelijkheid van de decaan zorg voor de inrichting van de curricula van de opleidingen, voor de samenhang binnen een opleiding en voor de kwaliteitsbewaking. De opleidingscommissie (OC) adviseert over de Onderwijs- en Examenregeling (OER), beoordeelt de wijze van uitvoering van de OER en kan over onderwijszaken desgevraagd of uit eigen beweging de coördinator onderwijs en de decaan adviseren. De curriculumcommissie houdt zich bezig met het verbeteren van het curriculum. Ze bestaat uit de (vice-)voorzitters van de drie betrokken vakgroepen, de coördinator onderwijs, de opleidingsmanager en een onderwijskundige (adviserend lid). Eén keer per jaar is er een gezamenlijke vergadering (de facultaire commissie onderwijs) van de twee curriculumcommissies (Rechtswetenschappen en Cultuurwetenschappen), waarin disciplineoverstijgende elementen aan de orde komen, zoals toetsbeleid, kwaliteitszorg en studievoortgang. Daarnaast is er een facultaire Commissie voor de Examens (CvE). Om de onafhankelijkheid van deze commissie te waarborgen, komt de voorzitter uit een andere faculteit.

De uiteindelijke verantwoordelijkheid voor het onderwijs in de faculteit ligt bij de decaan. Hij vormt samen met de beide coördinatoren onderwijs, de beide coördinatoren onderzoek en de directeur bedrijfsvoering het Facultair Management Team (FMT) dat maandelijks overlegt. Dit overleg heeft onder andere tot doel om op termijn beide wetenschapsgebieden (Rechtswetenschappen en Cultuurwetenschappen) nader tot elkaar te laten groeien en te laten profiteren van elkaars kennis, zowel qua inhoud als qua onderwijsorganisatie. Daarnaast vindt per disciplinair cluster maandelijks het Bestuurlijk Overleg (BO) plaats tussen decaan, hoogleraren en universitair hoofddocenten.

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties

De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting:

De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau en oriëntatie (bachelor of master; hbo of wo) binnen het Nederlandse kwalificatieraamwerk. Ze sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding. Voor zover van toepassing zijn de beoogde eindkwalificaties tevens in overeenstemming met relevante wet- en regelgeving.

Bevindingen

Profiel en doelstellingen

Volgens de kritische reflectie hebben de opleidingen Rechtsgeleerdheid aan de Open Universiteit tot doel discipline-bekwame en maatschappelijk-bekwame juristen op te leiden en te vormen, die een kritische, academische geest hebben en in staat zijn zelfstandig probleemsituaties te ontleden en tot een oplossing te brengen. Afgestudeerden moeten daartoe analytisch en kritisch evaluatief kunnen denken. In de opleidingen dienen actuele ontwikkelingen in relatie tot hun nationale en internationale maatschappelijke achtergrond voldoende aandacht te krijgen. De opleidingen volgen het onderwijsmodel en de missie van de Open Universiteit en positioneren zichzelf als dé academische

juridische deeltijdopleidingen in Nederland. Kenmerkend voor het onderwijs is dat contact tussen docenten en studenten en de toegang tot het onderwijsmateriaal voornamelijk online plaatsvindt via een digitale leer- en werkomgeving. Daarnaast onderscheiden de opleidingen zich door de studentenpopulatie, die veelal bestaat uit studenten die zich naast hun werkkring en gezin in deeltijd verder willen scholen.

Het panel heeft tijdens het bezoek stilgestaan bij de profilering van de opleidingen en erover gesproken met staf en studenten. Het panel heeft waardering voor de nadrukkelijke keuze van de Open Universiteit voor een breed profiel, waarin het civiel effect in de betekenis van toegang tot de toegaberoepen in de advocatuur, rechterlijke macht en openbaar ministerie, is geborgd. Studenten en afgestudeerden gaven in gesprek met het panel aan niet alleen voor de Open Universiteit te hebben gekozen vanwege het flexibele karakter van de opleidingen, maar ook vanwege het civiel effect. Ook waardeert het panel het unieke onderwijsmodel van de opleidingen, activerend afstandsonderwijs, dat de OU onderscheidt van andere juridische opleidingen in Nederland.

Het panel constateert met genoegen dat de opleidingen goede banden hebben met het werkveld. De faculteit heeft een actieve Raad van Advies voor de opleidingen Rechtsgeleerdheid, die bestaat uit vertegenwoordigers van het werkveld als rechters, bedrijfsjuristen, advocaten en bestuursambtenaren. De Raad komt minimaal één keer per jaar bijeen en adviseert de opleidingen onder andere over de strategie, eindtermen en toekomst van de opleidingen en de aansluiting van de opleidingen op het afnemend beroepenveld. Ten aanzien van de toekomst licht het management toe dat het civiel effect vooralsnog een belangrijk uitgangspunt zal blijven voor het profiel en de inrichting van de opleidingen. Tegelijkertijd is men zich ervan bewust dat er op de arbeidsmarkt een grote behoefte is aan breed geschoolde, generalistische juristen, voor wie het civiel effect van minder groot belang is. Ook ziet men in het kader van permanente educatie dat er op de arbeidsmarkt behoefte is aan juridische (bij)scholing zonder dat die direct tot universitaire diplomering leidt. De Open Universiteit speelt daarop in door verbreding van de opleidingen, bijvoorbeeld met verbredende minoren en keuzevakken. Ook verkent zij de mogelijkheden tot het ontwikkelen van korte programma's (die leiden tot een certificaat) en een nieuwe brede bacheloropleiding op het terrein van Liberal Arts and Sciences. Het panel is positief over deze initiatieven. Het adviseert de opleidingen om de landelijke en internationale ontwikkelingen hieromtrent goed te monitoren.

Eindkwalificaties

Het panel heeft de eindkwalificaties van de bachelor- en masteropleiding Rechtsgeleerdheid bestudeerd en stelt vast dat deze in lijn zijn met het domeinspecifiek referentiekader (zie bijlage 2). De aspecten die volgens het domeinspecifiek referentiekader in ieder geval aan de orde moeten komen in de opleidingen – kennis en inzicht, academische en juridische vaardigheden, academisch burgerschap en een academische attitude – vinden op adequate wijze hun reflectie in de inhoud van de eindkwalificaties. Het panel stelt tevens vast dat de eindkwalificaties passend zijn voor een academische opleiding op bachelor- respectievelijk masterniveau. Een overzicht in de kritische reflectie (zie bijlage 3) toont aan dat de eindkwalificaties in lijn zijn met de Dublin-descriptoren voor universitaire bachelor- en masteropleidingen.

Een aandachtspunt betreft de internationale oriëntatie van de opleidingen. Zoals ook tot uitdrukking komt in het domeinspecifiek referentiekader, krijgen afgestudeerden in toenemende mate te maken met Europese integratie en mondialisering en worden Europees recht en internationaal recht steeds belangrijker. Het panel constateert dat Europees en internationaal recht onderdeel uitmaken van de eindkwalificaties, zij het op bescheiden schaal (zie eindterm 1 en 1a van de bachelor- en 1 en 2 van de masteropleiding). Het panel is van mening dat de internationale dimensie nog nadrukkelijker naar voren zou kunnen komen in de eindkwalificaties. Het merkt daarbij een discrepantie op tussen hetgeen er in de programma's aan bod komt en de eindkwalificaties. Als voorbeeld noemt het panel de Engelse taalverwerving. De opleidingen besteden daar wel degelijk aandacht aan (zie standaard 2), terwijl dit niet duidelijk terugkomt in de eindkwalificaties. Het panel beveelt aan om de eindkwalificaties te bezien in het licht van de internationale rechtspraktijk, de eigen ambities en de huidige en gewenste invulling hiervan in de onderwijsprogramma's.

Overwegingen

Het panel stelt vast dat de eindkwalificaties van de bachelor- en masteropleiding Rechtsgeleerdheid aansluiten bij de vereisten vanuit het vakgebied en passend zijn voor een academische opleiding op bachelor- respectievelijk masterniveau. Het panel waardeert het brede profiel van de opleidingen, waarin het civiel effect in de betekenis van toegang tot de togaberoepen in de advocatuur, rechtelijke macht en openbaar ministerie, is geborgd. Ook waardeert het panel het onderscheidende onderwijsmodel, activerend online onderwijs, dat goed aansluit op de behoeften van de doelgroep. Een aandachtspunt betreft de internationale oriëntatie van de opleidingen. Met het oog op een toenemend internationale samenleving en rechtspraktijk en in het licht van de huidige en gewenste invulling van deze internationale dimensie in de onderwijsprogramma's, adviseert het panel om de internationalisering van het recht in de eindkwalificaties (nog) sterker aan te zetten.

Conclusie

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het panel beoordeelt Standaard 1 als 'voldoende'.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid: het panel beoordeelt Standaard 1 als 'voldoende'.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting:

De inhoud en vormgeving van het programma stellen de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

Bevindingen

Inhoud programma en samenhang: bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid

Zoals beschreven in de kritische reflectie is met ingang van 1 september 2016 een vernieuwd bachelorcurriculum gefaseerd ingevoerd volgens het nieuwe onderwijsmodel van de Open Universiteit: activerend online onderwijs. In 2018 is de vernieuwing afgerond en krijgen ook ouderejaarsstudenten hiermee te maken. De veranderingen komen voort uit de wens om de studeerbaarheid en kwaliteit van de opleidingen van de Open Universiteit te vergroten door ze meer gestructureerd aan te bieden en door in te zetten op activerende onderwijsvormen. De nadruk ligt nu op een samenhangende opleiding en minder op de losse cursussen. In het nieuwe model bestaat het academisch jaar uit vier kwartielen van elk tien weken plus een aansluitende tentamenweek en een zomerperiode. De zogeheten vaste cursussen hebben een vaste start- en einddatum. De cursussen met een variabel startmoment kunnen op elk moment gestart worden. De nominale studielast is 30 EC per jaar, oftewel 7,5 EC per kwartiel.

Het nieuwe curriculum beslaat 180 EC en kent een propedeutische en een postpropedeutische fase. De propedeuse (60 EC) biedt inleidende vakken in de rechtswetenschappen. De postpropedeuse (120 EC) is gericht op het verwerven van grondige kennis in de belangrijkste rechtsgebieden. Naast diverse vakken die voortbouwen op de inleidingen in de propedeuse, omvat de postpropedeuse een interne thematische minor (keuze uit drie minoren à 15 EC) en een externe minor (15 EC, te volgen aan een andere faculteit of universiteit of in te vullen met een van de andere twee interne minoren). Studenten sluiten de opleiding af met het Integratiepracticum (5 EC) en het Bacheloressay (5 EC). In het programma worden drie leerlijnen onderscheiden: de vakinhoudelijke leerlijn, de vaardighedenleerlijn en de metajuridische leerlijn. Bijlage 4 omvat een schematisch programmaoverzicht van het nieuwe curriculum.

Het panel stelt vast dat het programma zodanig is vormgegeven dat het studenten in staat stelt de eindkwalificaties te behalen. Het is tevreden over de inhoud van de opleiding: die is van adequaat bachelorniveau en sluit goed aan op de eindkwalificaties. Alle belangrijke onderwerpen komen in voldoende mate aan bod in de opleiding. Daarbij is aandacht voor de Europese en internationale dimensie van het recht dankzij de recente introductie van de cursussen Europees recht en International Law (Engelstalig). Studenten hebben de mogelijkheid om deel te nemen aan een *summer school* in het kader van een samenwerkingsproject tussen de OU en afstandsuniversiteiten in Madrid en Hagen. Voorts voorziet het programma in voldoende mogelijkheden om juridische vaardigheden te verwerven. Op diverse plekken in het programma dienen studenten onder andere wetsbepalingen, jurisprudentie en literatuur te vinden en te analyseren, casus methodisch op te lossen en juridische adviezen te schrijven.

Het panel is van oordeel dat het programma voldoende samenhang vertoont. Mede door de onderscheiden leerlijnen is er sprake van een coherent geheel. Het panel vindt het positief dat voor de vaardighedenlijn een coördinator is benoemd die tot taak heeft de kwaliteit van het vaardighedenonderwijs in de verschillende cursussen te bewaken en te coördineren. Ten aanzien van de metajuridische component valt het panel op dat de opleiding een enigszins traditionele insteek kent, die bovendien nogal sterk alleen gericht is op de juridische logica. Het panel is tevreden met de keuze van de opleiding om het vak Recht als wetenschap toe te voegen aan het nieuwe curriculum ter versterking van de metajuridische kennis en vaardigheden, maar beveelt aan om ook rechtsfilosofie in meer brede zin aan de orde te laten komen. Daarnaast wil het adviseren om nog eens goed te kijken naar de inhoud van en samenhang tussen de metajuridische onderdelen van het programma.

Zoals gezegd ronden de studenten de opleiding af met het Integratiepracticum en het Bacheloressay. Het Integratiepracticum betreft een oefenrechtbank, waarin studenten eerst een aantal casus schriftelijk uitwerken. Vervolgens schrijven ze een pleitnotitie en houden ze een mondeling pleidooi om hun stellingname te verdedigen ten overstaan van een jury. Het panel is bijzonder te spreken over dit programmaonderdeel. Het is een waardevolle combinatie van de toepassing van de tijdens de opleiding aangeleerde juridische vaardigheden en de opgedane kennis van het positief recht. Het panel is ook positief over het Bacheloressay, waarin studenten op een gestructureerde wijze leren hoe zij een juridisch onderzoek kunnen aanpakken en hoe zij van dit onderzoek schriftelijk verslag kunnen doen. Er zijn twee verplichte online begeleidingsbijeenkomsten. Tijdens deze bijeenkomsten krijgt elke student inhoudelijke feedback van de docent en medestudenten op de geformuleerde onderzoeksvraag en het onderzoeksplan. De geïnterviewde studenten en alumni laten het panel weten deze bijeenkomsten als zeer nuttig te ervaren. Ook zijn zij over het algemeen positief over de begeleiding door docenten tijdens het afstudeerproces.

Inhoud programma en samenhang: masteropleiding Rechtsgeleerdheid

De invoering van het nieuwe onderwijsmodel ging gepaard met een herinrichting van de masteropleiding (60 EC). In de vernieuwde opleiding (vanaf 2014) is gekozen voor een opbouw van het curriculum met een mengeling van verplichte cursussen en keuzemogelijkheden, en van cursussen gericht op verdieping van positief recht enerzijds en breed juridisch inzicht anderzijds. Het verplichte algemene deel (15 EC) omvat twee cursussen en heeft tot doel een brede blik van de afgestudeerde jurist te waarborgen. Om studenten de mogelijkheid tot specialisatie te bieden, zijn vier zogeheten profielen ingericht, waarmee een accent kan worden gelegd binnen een van de hoofdvakken. Studenten kiezen tussen de profielen Fiscaal recht, Privaatrecht, Staats- en bestuursrecht en Strafrecht. De mate van verdieping en specialisatie is mede afhankelijk van de invulling van de keuzevakken (15 EC). Maximaal driekwart (45 EC) van de opleiding kan in overwegende mate gericht zijn op één rechtsgebied. Naast de specialistische profielen kunnen studenten ook kiezen voor een algemeen profiel. Ter afsluiting van de opleiding schrijven de studenten een masterscriptie (15 EC). Een schematisch overzicht van het programma is opgenomen in bijlage 4.

Het panel is tevreden over de inhoud en opzet van de masteropleiding. De inhoud van de vakken verhoudt zich in voldoende mate tot de eindtermen en dekt alle rechtsgebieden voor het civiel effect. Het programma besteedt voldoende aandacht aan de academische en juridische vaardigheden van studenten. Het panel vindt het positief dat het merendeel van de mastercursussen wordt afgesloten met een individueel paper (zie tevens standaard 3), waarbij de ontwikkeling van schrijf- en onderzoeksvaardigheden wordt gestimuleerd. Ten aanzien van de koppeling met de beroepspraktijk merkt het panel op dat veelvuldig (authentieke) casus en andere praktijkgerichte opdrachten worden toegepast. Het panel spreekt in dit kader zijn waardering uit voor de cursus Recht in context, die studenten leert naar de rechtspraktijk te kijken vanuit meerdere disciplinaire perspectieven.

Het panel heeft tijdens het bezoek gesproken met studenten, alumni en docenten over de masterscriptie, met name over de keuze van scriptieonderwerpen en het begeleidingstraject. Het panel constateert dat de gekozen scriptieonderwerpen in het verleden zeer divers waren. Nu tracht de opleiding dit meer in te kaderen door een sterkere verbintenis te bewerkstelligen met het lopend onderzoek en de beschikbare expertise binnen de faculteit. Voorts is het mogelijk, mocht een student een onderwerp hebben gekozen dat buiten de scope van de faculteit ligt, om externe begeleiding in te schakelen. De faculteit heeft daartoe overeenkomsten gesloten met andere universiteiten. Het panel acht deze maatregelen passend; zij dragen bij aan een hogere kwaliteit van de scripties en stellen studenten in staat hun leerproces naar eigen inzicht vorm te geven. Overigens bleken de geïnterviewde studenten en alumni niet altijd even goed op de hoogte van de externe begeleidingsmogelijkheden. Volgens het panel zou de opleiding deze mogelijkheden beter naar studenten kunnen communiceren.

Wat betreft de scriptiebegeleiding blijkt dat in het eerste deel van het scriptietraject studenten op weg worden geholpen middels een verplichte online bijeenkomst, waarin onder meer aandacht wordt besteed aan het formuleren van een goede (juridische) onderzoeksvraag. Alvorens de student daadwerkelijk aan de slag gaat met het onderzoek en het schrijven van de scriptie, dient hij/zij eerst de onderzoeksvraag en vervolgens het onderzoeksplan ter goedkeuring aan de begeleider voor te leggen. Daarna kan de student voor een groot deel zelfstandig zijn/haar onderzoek uitvoeren en de scriptie schrijven. Hij/zij maakt individuele afspraken met de begeleider over de wijze en frequentie van begeleiding en over de planning. De geïnterviewde studenten en alumni tonen zich tevreden over de scriptiebegeleiding, al loopt de mate van intensiteit van de begeleiding wel uiteen. In het verleden werden studenten geacht zelf contact met de begeleider te zoeken wanneer ze moeite hadden met het voltooien van de scriptie en vertraging opliepen. Inmiddels neemt de studieadviseur het initiatief voor contact als er vertraging optreedt. Het panel waardeert het als positief dat nu meer aandacht bestaat voor de balans tussen zelfsturing en begeleiding in het scriptietraject en adviseert deze aanpak nog meer te stroomlijnen, om de verschillen in de mate van begeleiding verder in te perken.

Uit het gesprek met alumni blijkt voorts dat zij een grote discrepantie ervaren tussen de inhoud en zwaarte van het Bacheloressay en van de masterscriptie. Het panel beseft dat een zekere mate van discrepantie logisch en ook wenselijk is gezien het niveauverschil tussen de bachelor- en masteropleiding. Het panel doet hier dan ook geen verdere uitspraken over. Wel wil het in overweging geven om tegen de achtergrond van de gemaakte opmerkingen de beide afstudeertrajecten nog eens te bezien in het licht van de eindtermen, leerdoelen, en het aantal toegekende studiepunten.

Werkvormen

Zoals eerder genoemd in dit rapport is de masteropleiding in 2014 gestart met de invoering van het nieuwe onderwijsmodel van de Open Universiteit en volgde de bacheloropleiding in 2016 met een gefaseerde invoering van dit model. Voor de didactische benadering gelden daarbij de volgende uitgangspunten: grotere zichtbaarheid van de docenten, online colleges, activerende opdrachten, voldoende feedback, proactief volgen van studenten en individuele en/of groepsgewijze contactmomenten die zowel online als 'live' kunnen zijn. Activerende onderwijselementen als de 'virtuele klas', online zelftoetsen, summatieve en formatieve opdrachten en discussiefora worden aangeboden via een nieuwe online leeromgeving, yOUlearn. Het panel is positief over dit activerende

nieuwe model. Uit de diverse gesprekken maakt het panel op dat ook de studenten en de staf over het algemeen tevreden zijn met het nieuwe onderwijsmodel. Studenten waarderen de virtuele bijeenkomsten en de mogelijkheden om met medestudenten en docenten online te discussiëren over de studiestof en feedback te ontvangen. Wel merken zij op dat ze de kwaliteit van de virtuele bijeenkomsten als wisselend ervaren. Ook worden de discussiefora verschillend toegepast en beheerd. Bij sommige cursussen neemt de docent een actieve rol in de discussies, bij andere blijft hij of zij meer op afstand. Docenten laten het panel weten dat een en ander *work in progress* is: zij zijn nog bezig de mogelijkheden van het nieuwe systeem te verkennen. Ze experimenteren volop met nieuwe vormen van activerend online onderwijs, bijvoorbeeld met het gebruik van mc-vragen in een virtuele bijeenkomst, een *online poll*, om de discussie tussen studenten aan te wakkeren. Het panel heeft veel waardering voor alle nieuwe initiatieven, maar is wel van mening dat de opleidingen de invoering van het nieuwe onderwijsmodel sterker zouden kunnen stroomlijnen en gelijkschakelen door de vakken heen.

De sterkere sturing op actief studeren en de strakkere programmering van de cursussen hebben tot gevolg dat de opleidingen minder flexibel worden voor studenten. Het panel merkt op dat niet alle geïnterviewde studenten en alumni hier even positief over zijn. Uit het gesprek met het opleidings- en facultair management blijkt dat men zich daarvan bewust is. Het management benadrukt dat het model niet in beton is gegoten; daar waar mogelijk en wenselijk zal men streven naar meer flexibiliteit. Het panel heeft hier waardering voor en beveelt aan de signalen van studenten goed in de gaten te houden.

Het panel heeft voorafgaand aan en tijdens het bezoek inzage gehad in de digitale leeromgeving en andere onderwijsmaterialen. Ook heeft het hierover gesproken met studenten en alumni. Het panel complimenteert de opleidingen met de professionele wijze waarop het afstandsonderwijs is vormgegeven. De schriftelijke en digitale studiematerialen zijn overzichtelijk en goed gestructureerd en worden hoog gewaardeerd door studenten en alumni. Het panel signaleert wel een risico dat het teveel een gesloten systeem wordt, gericht op reproductie van binnen het systeem opgedane kennis. Het werd hierin echter gerustgesteld door een toelichting van het management dat, mede met het oog op verdieping en verbreding van (academische) kennis en vaardigheden, in het onderwijs veelvuldig gebruik wordt gemaakt van handboeken en artikelen. Ook wordt van studenten verwacht dat zij zelfstandig relevante literatuur, jurisprudentie en wetsartikelen kunnen vinden en toepassen.

Studeerbaarheid

Het panel constateert op basis van de informatie in de kritische reflectie en gesprekken met studenten, alumni, docenten en studieadviseurs dat de opleidingen studeerbaar zijn. In de bacheloropleiding is een drietal opleidingsschema's voorhanden, voor een tempo van 30 EC, 20 EC of 15 EC per jaar en met een aanvangsmoment in september of februari. Als studenten een ander tempo willen aanhouden, kunnen ze in overleg met de studieadviseur een afwijkend studieplan opstellen. Ook in de masteropleiding staat het studenten vrij om het eigen studietempo te bepalen. Voor beide opleidingen geldt een niet-overlappend tentamenrooster voor alle eerste tentamenkansen, zodat studenten na afloop van een kwartiel meerdere tentamens kunnen afleggen.

Geïnterviewde studenten en alumni noemden de studie goed haalbaar en zeiden geen struikelvakken te ervaren. Zij gaven aan dat ze in het nieuwe onderwijssysteem soms een tandje bij moeten zetten om bepaalde deadlines te halen. Sommigen vinden dit prettig en goed voor het werktempo; anderen zijn hier minder positief over en voelen zich opgejaagd. De studenten en alumni benadrukten qua studievoortgang veel te hebben (gehad) aan de begeleiding door docenten. Docenten houden zich over het algemeen aan de afspraken en houden binnen hun cursus de voortgang van studenten in de gaten. Ook de rol van de studieadviseurs valt op. Het panel was onder de indruk van de betrokkenheid en gedrevenheid van deze functionarissen. De studieadviseurs zijn duidelijk het gezicht naar buiten toe en veelal het eerste contactpunt voor (aankomende) studenten. Zij monitoren op een overkoepelend niveau de ontwikkeling van de studenten en hebben een cruciale rol in het samen met de student bewaken van het gelopen en te lopen studiepad. Op dit moment maken de studieadviseurs gebruik van een zelfontwikkelde database. Een digitaal studentvolgsysteem voor de

gehele Open Universiteit zit in de pijplijn. Gezien de kwetsbaarheid van de huidige database lijkt het panel een snelle invoering daarvan een goede zaak.

Personeel

Het panel heeft op basis van de informatie in de kritische reflectie de samenstelling van de staf bestudeerd. Ook heeft het tijdens het bezoek met het management, docenten en studenten gesproken over de kwaliteit en de kwantiteit van het personeel. Het panel is tevreden over de vakinhoudelijke, wetenschappelijke en didactische kwaliteiten van de docenten. Het waardeert dat het merendeel van de vaste staf gepromoveerd is en dat in de masteropleiding elke examinerator een gepromoveerde en actieve onderzoeker is. Hiermee is er sprake van een adequate wetenschappelijke verankering van de opleidingen.

Voorts vindt het panel het positief dat er veel aandacht en ruimte is voor docentprofessionalisering. Docenten in de opleidingen moeten in het bezit zijn van een basiskwalificatie onderwijs. Begin 2017 bezat ongeveer 81% van de docenten een basiskwalificatie onderwijs; het resterende deel is druk doende om de basiskwalificatie onderwijs te behalen. Nieuwe medewerkers die de basiskwalificatie nog niet in hun bezit hebben, worden geacht deze binnen twee jaar te behalen. Naast de basiskwalificatie onderwijs kent de Open Universiteit een systeem van permanente educatie op het terrein van onderwijs, waarin docenten gemiddeld 40 uur per jaar aan bij- en nascholingsactiviteiten dienen te besteden. Docenten kunnen onder andere gebruik maken van het scholingsaanbod van het Expertisecentrum Onderwijs en Professionalisering (ECOP) van de Open Universiteit en trainingen volgen in, en ondersteuning krijgen bij het werken met de nieuwe digitale leeromgeving yOUlearn. Sinds 2014 vormt de permanente educatie naast de resultaten van cursusevaluaties een vast onderdeel van de functioneringsgesprekken. Studenten zijn over het algemeen tevreden over de docenten. Zij noemen ze toegankelijk en altijd bereid waar nodig te helpen.

Uit de kritische reflectie en de interviews met docenten en management maakte het panel op dat de invoering van het nieuwe onderwijsmodel en de vernieuwde bachelor- en masteropleiding hebben geleid tot een verhoogde werkdruk onder de docenten van beide opleidingen. Het is daarbij lastig om de onderzoekstaak van de staf in balans te brengen met de toegenomen tijd en aandacht die nodig zijn voor het onderwijs. Desgevraagd laat het management weten dat deze kwestie zijn volle aandacht heeft. Om inzicht te krijgen in de onderwijsbelasting van individuele medewerkers heeft men in het voorjaar van 2017 een onderwijsnormeringsmodel ontwikkeld. In de komende periode zal men bezien hoe het nieuwe onderwijsmodel verder vormgegeven kan worden zonder dat dit ten koste gaat van de onderzoeksoutput. Ook het panel ziet dit als een grote uitdaging.

Het panel spreekt zijn waardering uit voor het sterke onderwijskundige klimaat van de Open Universiteit in het algemeen en van de Faculteit Cultuur- en Rechtswetenschappen in het bijzonder. Stafleden overleggen veel met elkaar, in formele overlegorganen en op informele wijze, over de inrichting en kwaliteit van het onderwijs. Ook maken zij veelvuldig gebruik van de onderwijskundige ondersteuning door het ECOP. Het panel ziet de positieve effecten hiervan duidelijk terug in het onderwijs. Wel merkt het panel op dat de onderwijskundige ondersteuning vooral op cursusniveau plaatsvindt. Het panel geeft in overweging om de onderwijskundige expertise ook in te zetten ten behoeve van de onderwijskwaliteit op programmaniveau.

Opleidingsspecifieke voorzieningen

Het panel stelt vast dat er sprake is van adequate voorzieningen voor zowel de bachelor- als de masterstudenten. De nieuwe digitale leeromgeving yOUlearn is sinds september 2014 operationeel. Zoals tijdens het bezoek gedemonstreerd aan het panel is in yOUlearn elke cursus als een community vormgegeven. Iedere student kan zien wie de andere studenten zijn en wie de cursus doceert. De materialen en taken worden gestructureerd weergegeven en er zijn veel mogelijkheden voor interactie tussen studenten onderling en met docenten. De leeromgeving yOUlearn maakt het daardoor ook mogelijk de begeleiding goed te stroomlijnen. Ook kunnen docenten middels het systeem goed de voortgang van studenten monitoren en niet-actieve studenten opsporen en benaderen. Hierdoor kan de opleiding haar betrokkenheid vergroten en studenten meer sturen op

het behalen van cursussen. Het panel is positief over het nieuwe systeem. Een aandachtspunt is wel de technische werking ervan. Volgens de studenten zijn er soms storingen; met name bij de virtuele bijeenkomsten is dit hinderlijk.

Overwegingen

Het panel oordeelt dat de studieprogramma's van de bachelor- en masteropleiding Rechtsgeleerdheid zodanig in elkaar zitten dat ze studenten in staat stellen de eindkwalificaties van de opleidingen te behalen. Naast vakinhoudelijke kennis en vaardigheden besteden de programma's voldoende aandacht aan de academische, wetenschappelijke en professionele vorming van studenten. Het panel stelt ook vast dat de opleidingen voldoende samenhang vertonen en goed studeerbaar zijn. Het panel is van mening dat in het bachelorprogramma meer aandacht besteed zou kunnen worden aan rechtsgeleerdheid als wetenschapsgebied. Het beveelt aan om de inhoud en samenhang van de metajuridische component te heroverwegen.

Het panel is tevreden over de inhoud en opzet van de verschillende cursussen. Het stelt vast dat het afstandsonderwijs conform het nieuwe onderwijsmodel van de Open Universiteit, activerend online onderwijs, is vormgegeven. In de opleidingen wordt gebruik gemaakt van activerende materialen en taken en duidelijke instructie. Een aandachtspunt vormt volgens het panel de soms wisselende kwaliteit van de virtuele bijeenkomsten en discussiefora. De opleidingen werken hard aan het introduceren van nieuwe, en het verbeteren van bestaande activerende online onderwijsvormen, hetgeen het panel waardeert. Het beveelt aan om de binnen de Open Universiteit aanwezige onderwijskundige kennis en expertise in te zetten om deze vernieuwing verder te stroomlijnen, niet alleen op cursus-, maar ook op programmaniveau. Het panel is positief over de begeleiding door docenten en studieadviseurs. Zij zijn bijzonder belangrijk in het monitoren en stimuleren van de studievoortgang van studenten. Het panel waardeert het als positief dat er nu meer aandacht bestaat dan voorheen voor de balans tussen zelfsturing en begeleiding in het scriptietraject. Het adviseert deze aanpak nog meer te stroomlijnen om de verschillen in begeleiding verder in te perken. Ook beveelt het panel aan op korte termijn een al gepland digitaal studentenvolgsysteem in te voeren.

Het panel is te spreken over de vakinhoudelijke, wetenschappelijke en didactische kwaliteiten van de staf en over de aandacht voor docentprofessionalisering binnen de opleidingen. Er is sprake van een open sfeer waarin veel wordt afgestemd en samengewerkt. Het panel oordeelt wel dat de verhoogde werkdruk die het nieuwe onderwijsmodel met zich meebrengt goed gemonitord dient te worden.

Conclusie

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het panel beoordeelt Standaard 2 als 'voldoende'.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid: het panel beoordeelt Standaard 2 als 'voldoende'.

Standaard 3: Toetsing

De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing.

Toelichting:

De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk. De examencommissie van de opleiding borgt de kwaliteit van de tentaminering en examinering.

Bevindingen

Toetsing

Het panel heeft kennis genomen van het toetsplan Rechtswetenschappen dat is opgesteld binnen de universitaire en facultaire toetsbeleidskaders. Het plan toont de wijze waarop het toetsbeleid in de praktijk is geoperationaliseerd in respectievelijk de bachelor- en masteropleiding Rechtsgeleerdheid en hoe de toetsprogramma's passen bij de onderwijsvisie. Het omvat onder andere de leerdoelen

per curriculumonderdeel en de relatie tussen de curriculumonderdelen en de eindtermen, inclusief de toegepaste toetsvormen.

Het panel is tevreden over de gebruikte toetsvormen in de masteropleiding. Het noemt deze voldoende gevarieerd en passend bij de leerdoelen, inhoud en didactische opzet van de cursussen. Er wordt veelvuldig gebruik gemaakt van schriftelijke tentamens met open vragen, papers en andere opdrachten. De vragen en opdrachten zijn bedoeld om behalve kennis ook inzicht en vaardigheden te toetsen. Het schrijven van papers draagt bij aan de oefening van schrijf- en onderzoeksvaardigheden. Ten aanzien van de toetsvormen in de bacheloropleiding, merkt het panel op dat er sprake is van iets minder variatie. Veel cursussen worden afgesloten met multiple choice-vragen in een zogeheten CBI-tentamen (een computergebaseerd, individueel tentamen) of met schriftelijke tentamens met open vragen. In beperkte mate worden andere vormen toegepast, zoals opdrachten en essays. Het panel beveelt aan de mix van toetsvormen in de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid te heroverwegen.

Het panel heeft tijdens het bezoek uitgebreid met staf en studenten gesproken over de huidige toetspraktijk, mede in relatie tot het nieuwe onderwijsmodel. Ook heeft het panel toetsmateriaal, inclusief gemaakte toetsen en opdrachten door studenten, van verschillende vakken bestudeerd. Het panel constateert dat de toetsen van adequaat bachelor- respectievelijk masterniveau zijn. Er wordt gebruik gemaakt van relevante vraagstellingen en opdrachten. Een aandachtspunt betreft de nadruk op summatieve eindtoetsen. Het panel constateert dat het onderwijs sterk gericht is op actief studeren tijdens de cursussen. Gedurende de looptijd van een cursus voeren studenten veelal diverse formatieve opdrachten uit ter verwerking van de studiestof. Docenten geven daar vervolgens feedback op. De toetsprogramma's bevatten daarentegen vooral summatieve eindtoetsen, waardoor een piekbelasting aan het einde van de cursussen in de hand wordt gewerkt. Volgens het panel zou het goed zijn als de toetsprogramma's meer in balans worden gebracht met de onderwijsprogramma's. Het geeft daarbij in overweging te bezien in hoeverre de tussentijdse opdrachten onderdeel kunnen uitmaken van de summatieve toetsing. Zo kan de belasting van zowel studenten als staf meer verspreid worden over de cursussen heen. Ook kan summatieve tussentijdse toetsing wellicht bijdragen aan de vermindering van de werkdruk van docenten.

Een ander punt dat aan de orde kwam tijdens het bezoek betreft de feedback naar aanleiding van gemaakte toetsen. Zoals toegelicht door de studenten, worden de juiste antwoorden van multiple choice-vragen niet openbaar gemaakt. Ook krijgen studenten niet automatisch een terugkoppeling van de toetsresultaten. Er wordt hen een groepsgewijze nabespreking in de virtuele klas aangeboden en alleen bij een onvoldoende een individuele nabespreking op verzoek. Het panel heeft begrip voor de terughoudendheid van de opleidingen inzake het vrijgeven van juiste antwoorden of antwoordmodellen, waarmee voorkomen moet worden dat studenten gemakkelijk aan de toetsopgaven en -antwoorden kunnen komen voorafgaand aan het toetsmoment. Desalniettemin ziet het panel dit ook als een gemiste kans voor een rijk leermoment. Het wil de opleidingen dan ook adviseren om mogelijkheden tot het geven van meer feedback op gemaakte toetsen nader te verkennen.

Zoals beschreven in de kritische reflectie ronden de bachelorstudenten de opleiding af met het Integratiepracticum en het Bacheloressay. De beoordeling van het Integratiepracticum vindt plaats via een aantal stappen. Eerst voeren studenten een aantal opdrachten uit, bestaande uit het schrijven van adviezen en een pleitnotitie, waarop ze feedback krijgen. Worden de schriftelijke producten als voldoende beoordeeld, dan gaan studenten door naar de 'oefenrechtbank'. In deze slotbijeenkomst brengen zij een mondeling pleidooi ten gehore op basis van de eerder uitgewerkte pleitnotitie, ten overstaan van een docent en externe deskundigen uit het juridisch beroepenveld. De mondelinge presentatie bepaalt eenderde van het eindcijfer, het schriftelijke werk tweederde. Bij het Bacheloressay wordt gewerkt met een standaardbeoordelingsformulier, waarin de verschillende aspecten waarop het werk van de student wordt beoordeeld zijn opgenomen. Bij de beoordeling van het Bacheloressay wordt gewerkt met een tweede corrector, die het essay mede aan de hand van het door de eerste corrector ingevulde beoordelingsformulier beoordeelt.

Voor de beoordeling van de masterscriptie is een uitgebreide checklist beschikbaar, waarin onder andere de formele eisen inzake de presentatie en de bronnenweergave zijn opgenomen. De student bepaalt in overleg met de begeleider wanneer er sprake is van een eindversie die aan de examinator kan worden voorgelegd. De examinator is niet eerder betrokken geweest in het proces en beoordeelt de scriptie met gebruikmaking van een standaard beoordelingsformulier. Indien de voorlopige beoordeling voldoende is, zal de student worden uitgenodigd voor het eindgesprek, waarin hij of zij de inhoud van de scriptie verdedigt ten overstaan van de examinator en de begeleider. De verdediging bepaalt de afronding naar boven of beneden van het eindcijfer. Na afloop van het eindgesprek bepaalt de examinator, in overleg met de begeleider, het eindcijfer. Het panel is tevreden over de gedegen wijze van beoordeling van zowel het Integratiepracticum en het Bacheloressay als de masterscriptie. Met het oog op een onafhankelijke beoordeling van het Bacheloressay en de masterscriptie vindt het panel het een goede zaak dat de examinator de belangrijkste stem heeft in het beoordelingsproces.

Examencommissie

Zoals blijkt uit de kritische reflectie is de Commissie voor de Examens een facultaire examencommissie waarin alle opleidingen van de Faculteit Cultuur- en Rechtswetenschappen zijn vertegenwoordigd. De commissie bestaat uit vijf personen, onder wie een voorzitter en tevens extern lid. Ze wordt ondersteund door een ambtelijk secretaris en een jurist. De Commissie voor de Examens is onder andere verantwoordelijk voor de kwaliteitsborging rond tentamens en examens. Verder benoemt de commissie voor iedere cursus een eerste en een tweede examinator, op voordracht van de decaan. Deze examinatoren dienen te voldoen aan de door de Commissie voor de Examens vastgestelde eisen van inhouds- en toetsdeskundigheid. Ook behandelt de Commissie individuele fraudezaken en individuele verzoeken van studenten, reikt zij getuigschriften uit, verleent zij vrijstellingen en regelt zij de afhandeling van beroepszaken en/of klachten over tentamens. De commissie overlegt periodiek met het onderwijsmanagement van de faculteit over beleid en lopende zaken.

Het panel heeft tijdens het bezoek gesproken met vertegenwoordigers van de Commissie voor de Examens. Het constateert op basis hiervan dat de formele taken en verantwoordelijkheden van de examencommissie adequaat zijn belegd en dat er sprake is van heldere afspraken en procedures om de kwaliteit van toetsen te borgen. Zo worden toetsen altijd gemaakt in een cursusteam, waarbij twee tot drie docenten zijn betrokken, en wordt er gewerkt met tentamenprofielen waarin de leerdoelen, de tentamenvorm en de toegestane hulpmiddelen zijn beschreven. Deze tentamenprofielen worden ter goedkeuring voorgelegd aan de Commissie voor de Examens. Na afloop van een toets worden de resultaten geanalyseerd. Opvallende resultaten worden besproken in de Commissie voor de Examens; eventueel nodigt zij een betreffende examinator uit voor gesprek en volgen nadere maatregelen.

Voor de kwaliteitsborging van de eindproducten van de opleidingen heeft de Commissie voor de Examens in 2015 een toetscommissie ingesteld, bestaande uit interne en externe leden. Deze toetscommissie toetst jaarlijks de beoordeling van scripties. Hiertoe leest zij scripties met een spreiding over de rechtsgebieden en uiteenlopende waarderingen. Zij kijkt onder andere naar het niveau van de scripties, de aansluiting op de eindtermen en de wijze waarop de beoordelingsformulieren zijn toegepast en ingevuld. De toetscommissie heeft inmiddels twee keer een selectie van masterscripties bestudeerd. Daarbij lagen de beoordelingen van de toetscommissie in lijn met de beoordelingen door de betreffende examinatoren. Wel constateerde de toetscommissie, zoals ook opgemerkt door het panel bij de bestudering van diverse eindwerkstukken van studenten (zie standaard 4), dat de beoordelingsformulieren wisselend worden ingevuld, waardoor de beoordelingen soms lastig navolgbaar zijn. Het panel hecht veel waarde aan transparantie in de beoordelingsprocedure en is content te vernemen dat dit de aandacht heeft van de Commissie voor de Examens. Wat betreft de screening van eindproducten van de bacheloropleiding blijkt dat deze nog niet heeft plaatsgevonden, omdat het bachelorcurriculum middenin het vernieuwingsproces zit. Het panel adviseert om dit zo spoedig mogelijk op te pakken.

Overwegingen

Het panel stelt vast dat het systeem van toetsing en beoordeling adequaat functioneert. De toetsen zijn inhoudelijk en wetenschappelijk van een voldoende bachelor- respectievelijk masterniveau. Het panel is positief over de gebruikte toetsvormen in de masteropleiding. Deze zijn volgens het panel voldoende gevarieerd en passend bij de inhoud en vormgeving van de opleiding. De toetsvormen in de bacheloropleiding tonen minder variatie. Het panel beveelt aan de mix van toetsvormen te heroverwegen. Het panel stelt vast dat de toetsprogramma's nu sterk gericht zijn op eindtoetsing. Het beveelt aan te bezien in hoeverre het actief studeren tijdens de cursussen kan worden ondersteund door middel van tussentijdse oefenmomenten en feedback. Voorts adviseert het panel om mogelijkheden te verkennen om studenten meer informatierijke feedback te geven op gemaakte toetsen, ook op de toetsen met gesloten antwoordformats.

De beoordelingen van het Integratiepracticum, het Bacheloressay en de masterscriptie vinden op gedegen wijze plaats. Een aandachtspunt betreft de soms summiere wijze waarop de beoordelingsformulieren worden ingevuld, waardoor beoordelingen lastig navolgbaar zijn. De kwaliteitsborging van de toetsing en beoordelingen is echter voldoende. Het panel constateert dat er een toetsplan aanwezig is dat richtinggevend is voor de dagelijkse toetspraktijk. De Commissie voor de Examens functioneert naar behoren. Zij draagt bij aan de kwaliteitszorg en -borging van de toetsing en beoordelingen binnen de opleidingen. Het panel oordeelt positief over de aanwezigheid van een toetscommissie, die periodiek de beoordeling van eindwerken bestudeert. Wel blijkt dat deze commissie het Bacheloressay en het Integratiepracticum van de bacheloropleiding nog niet heeft kunnen onderzoeken vanwege de invoering van het nieuwe bachelorcurriculum. Het panel beveelt aan deze zo spoedig mogelijk op te nemen in de beoordelingscyclus.

Conclusie

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het panel beoordeelt Standaard 3 als 'voldoende'.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid: het panel beoordeelt Standaard 3 als 'voldoende'.

Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties

De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting:

Het gerealiseerde niveau blijkt uit de resultaten van tussentijdse en afsluitende toetsen, de eindwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren.

Bevindingen

Om inzicht te krijgen in het gerealiseerde eindniveau van studenten van de bachelor- en masteropleiding Rechtsgeleerdheid heeft het panel voorafgaand aan de visitatie 15 bacheloressays en 15 masterscripties, inclusief de bijbehorende beoordelingsformulieren, bestudeerd. Bij de selectie van de essays en scripties heeft het panel gelet op een goede spreiding van de cijfers. Voorts heeft het panel tijdens het bezoek inzage gehad in de schriftelijke producten van een aantal bachelorstudenten behorende bij het Integratiepracticum.

Het panel kan zich vinden in de becijfering van zowel de bacheloressays als de masterscripties en stelt vast dat deze van voldoende bachelor- respectievelijk masterniveau zijn. In algemene zin merkt het panel wel op dat in diverse eindwerkstukken weinig aandacht is voor de verantwoording van de onderzoeksmethoden, terwijl dat wel terugkomt in het onderwijs alsook in de beoordelingsprocedure. Het verwijst in dit licht naar de aanbeveling om de metajuridische component van de opleiding te versterken (zie Standaard 2 van dit rapport). Het panel is vooral te spreken over de masterscripties. Het noemt deze interessant en degelijk van opzet. De bacheloressays zijn volgens het panel voldoende, maar zouden soms diepgaander kunnen zijn. Het panel is ten slotte positief over de

resultaten van het Integratiepracticum. Het vindt de bestudeerde adviezen en pleitnotities van adequaat niveau.

De kritische reflectie doet verslag van alumnionderzoeken onder afgestudeerde bachelor- en masterstudenten. Hieruit blijkt dat bachelorstudenten met tevredenheid terugkijken op de door hen gevolgde opleiding. Bijna alle afgestudeerden wensen hun studie te vervolgen met een masteropleiding en voelen zich hiervoor voldoende toegerust. Het merendeel is voornemens te kiezen voor de masteropleiding Rechtsgeleerdheid aan de Open Universiteit. Alumni van de masteropleiding kijken eveneens positief terug op de opleiding. Zij waarderen onder andere de inhoud en samenhang van de opleiding, de verworven kennis en de ontwikkeling van analytisch en kritisch denken.

Zoals blijkt uit de kritische reflectie en werd bevestigd door het management, geven de alumnionderzoeken weinig informatie over de functies waarin afgestudeerden werkzaam zijn, wat hun arbeidsmarktpositie is en welke invloed de gevolgde opleiding daarop heeft gehad. Om meer inzicht te krijgen in het succes van de afgestudeerden op de langere termijn is het College van Bestuur van de Open Universiteit voornemens het alumnionderzoek uit te breiden. Verder blijkt dat het management op facultair niveau bezig is met het inrichten van een platform om gemakkelijker contact te kunnen onderhouden met alumni. Men wil alumni meer betrekken bij de zogeheten studentendagen en andere bijeenkomsten, zoals congressen. Het panel vindt deze initiatieven waardevol en stimuleert de universiteit en faculteit een en ander spoedig verder te ontwikkelen en uit te zetten.

Het panel heeft tijdens het bezoek met genoeg gesproken met talentvolle en gedreven studenten en alumni van zowel de bachelor- als masteropleiding. Zij benadrukten veel aan de opleidingen te hebben gehad en een goede aansluiting van de opleidingen op de arbeidsmarkt dan wel vervolgoopleidingen te ondervinden. Afgestudeerden van zowel de bachelor- als de masteropleiding komen terecht in uiteenlopende juridische functies of gebruiken hun kennis bij de invulling van hun niet-juridische beroep. Afgestudeerden van de masteropleiding bekleden ook traditionele juridische togaberoepen. Alumni laten weten graag meer contact met de faculteit te onderhouden. Zij zijn vooral geïnteresseerd in kennisdeling en bij- en nascholingsmogelijkheden.

Overwegingen

Het panel stelt vast dat de Bacheloressays, het Integratiepracticum en de masterscripties voldoen aan de eisen die mogen worden gesteld aan de eindwerken van een bachelor- c.q. masteropleiding. Het panel kan zich over het algemeen vinden in de becijfering en stemt in met het inhoudelijke en wetenschappelijke niveau van de werkstukken. Hoewel het niveau dus voldoende is, acht panel het het raadzaam te streven naar essays met meer diepgang en een minder positiefrechtelijk karakter. Het vraagt voorts aandacht voor de soms beperkte of ontbrekende verantwoording van de onderzoeksmethodiek in de Bacheloressays en masterscripties. Het panel is positief over de aangetoonde meerwaarde van de opleidingen voor afgestudeerden. Het komt tot de conclusie dat de eindkwalificaties worden behaald.

Conclusie

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het panel beoordeelt Standaard 4 als 'voldoende'.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid: het panel beoordeelt Standaard 4 als 'voldoende'.

ALGEMEEN EINDOORDEEL

Het panel heeft vastgesteld dat de eindkwalificaties van zowel de bachelor- als de masteropleiding Rechtsgeleerdheid aansluiten bij de vereisten vanuit het vakgebied en passend zijn voor een academische opleiding op respectievelijk bachelor- en masterniveau. Het heeft waardering voor het brede profiel van de opleidingen alsook het onderscheidende onderwijsmodel van activerend online onderwijs. Het panel is tevreden over de opzet en inhoud van de opleidingen en de afzonderlijke

vakken. De onderwijsvernieuwing die in de masteropleiding is voltooid en in de bacheloropleiding gefaseerd wordt ingevoerd, draagt volgens het panel bij aan de coherentie en studeerbaarheid van de opleidingen. Het panel oordeelt dat het afstandsonderwijs op professionele wijze is vormgegeven met doordachte studiematerialen en taken en goede studiebegeleiding. Wel verdient de soms wisselende kwaliteit van de online activerende onderwijsvormen aandacht. De invoering van het nieuwe onderwijsmodel is *work in progress*, waardoor de stroomlijning van activerende werkvormen door de programma's heen aandacht behoeft. Het panel is te spreken over de vakinhoudelijke, wetenschappelijke en didactische kwaliteiten van de staf en over de aandacht voor docentprofessionalisering binnen de opleidingen. Er is binnen de opleidingen sprake van een sterk onderwijsklimaat, waarin veel wordt afgestemd en samengewerkt. Het panel constateert wel dat de hoge werkdruk van de staf aandacht behoeft. Het panel acht het toetsingssysteem binnen de beide opleidingen adequaat, maar zou graag een grotere variatie in toetsvormen zien binnen de bacheloropleiding. Voor beide opleidingen vraagt het panel aandacht voor de rol van summatieve toetsing binnen het systeem van de 'virtuele klas' en noemt het de feedback op gemaakte toetsen als verbeterpunt. Het panel is tevreden over het functioneren van de Commissie voor de Examens. Het panel heeft tot slot kunnen vaststellen dat eindwerkstukken van zowel de bachelor- als de masteropleiding van voldoende niveau zijn en dat alumni goed zijn voorbereid op de arbeidsmarkt dan wel op een juridische vervolgopleiding. Over de gehele linie komt het panel tot de slotsom dat de opleidingen voldoen aan de kwaliteitseisen die aan een wetenschappelijke bachelor- respectievelijk masteropleiding worden gesteld.

Conclusie

Het panel beoordeelt de *bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid* als 'voldoende'.

Het panel beoordeelt de *masteropleiding Rechtsgeleerdheid* als 'voldoende'.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1: CURRICULA VITAE VAN DE PANELLEDEN

Em. prof. mr. A.F.M. (Adriaan) Dorresteyn (voorzitter) is emeritus hoogleraar in Transnationale aspecten van het ondernemingsrecht aan de Universiteit Utrecht. Hij studeerde Nederlands recht aan de Rijksuniversiteit Utrecht en kreeg na zijn afstuderen een aanstelling als universitair docent rechtsgeleerdheid bij de economische faculteit van de Universiteit van Amsterdam. Dat leidde geleidelijk tot een specialisatie op het terrein van het ondernemingsrecht in brede zin. Zijn proefschrift *Tegenstrijdig belang van bestuurders en commissarissen* verdedigde hij in 1989. Adriaan Dorresteyn was daarna achtereenvolgens hoofddocent Ondernemingsrecht aan de Universiteit Utrecht (1988-1991) en hoogleraar Privaatrecht aan de Open Universiteit (1991-2000). Daarna keerde hij terug bij de UU als decaan en hoogleraar (2000-2017). Tussen 1994 en 2000 was hij werkzaam in de rechtspraktijk als adviseur bij PricewaterhouseCoopers, en sinds 2008 bij AKD Advocaten, Notarissen & Belastingadviseurs.

Prof. mr. E. (Elies) van Sliedregt (vice-voorzitter) is hoogleraar International and Comparative Criminal Law en adjunct-directeur van het Centre for Criminal Justice Studies aan de University of Leeds (Groot-Brittannië). Ze behaalde haar PhD in 2003 aan Tilburg University, waarna ze werkzaam was aan de Universiteit Leiden (2003-2005) en de Universiteit Utrecht (2005-2007). Van 2007 tot 2016 werkte ze als hoogleraar Strafrecht aan de Vrije Universiteit Amsterdam, waar ze van 2011 tot 2015 ook de functie van decaan van de Rechtenfaculteit en van 2014 tot 2015 die van vice-rector vervulde. Ze heeft *visiting fellowships* vervuld in Cambridge, Oxford, Bologna, Sydney (University of New South Wales), Melbourne (Monash University) en bij het Internationaal Strafhof. Haar onderzoek richt zich onder meer op de beginselen van het strafrecht, rechtspluralisme, het Europees aanhoudingsbevel en terrorismebestrijding. Elies van Sliedregt is senior redacteur van het *Leiden Journal of International Law* (Cambridge University Press) en het *Journal of Conflict and Security Law* (Oxford University Press). Ze is lid van de Koninklijke Hollandse Maatschappij der Wetenschappen.

R.P.M.G. (Robert) van den Boorn LLB (studentlid) is masterstudent Nederlands Recht, specialisatie Handels- en ondernemingsrecht, aan Maastricht University. In 2017 behaalde hij zijn bachelordiploma Rechtsgeleerdheid aan diezelfde universiteit. Robert van den Boorn is actief als studentlid van de Opleidingscommissie Nederlands Recht, lid van het Studentenberaad van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid en als student-tutor. Hij is tevens werkzaam als buitengriffier bij de Rechtbank Limburg, beide zittinglocaties, sector Privaatrecht.

Prof. mr. dr. A.J.C. (Adrienne) de Moor-van Vugt is hoogleraar Bestuursrecht aan de juridische faculteit van de Universiteit van Amsterdam. Ze was tot 2004 verbonden aan de Universiteit van Tilburg als hoogleraar Bestuurlijk handhavingsrecht en Europees bestuursrecht en lid van het faculteitsbestuur (portefeuillehouder onderwijs) en voorzitter van het Onderwijsbestuur. In 2004 stapte zij over naar de rechtspraak en werd ze raadsheer bij het College van Beroep voor het bedrijfsleven. Daar behandelde zij zaken uit het bijzonder deel van het (Europese) bestuursrecht, zoals mededingingsrecht, financieel toezicht, subsidiezaken en boetezaken, alsmede tuchtzaken tegen accountants. In 2008 werd Adrienne de Moor-van Vugt benoemd tot hoogleraar aan de UvA. Ze is tevens verbonden aan het Amsterdam Center for Law & Economics. Haar onderzoek richt zich op de handhaving van bestuursrecht, de relatie tussen het Europees recht en het Nederlands bestuurs(proces)recht, financieel toezicht en markttoezicht. Ze is actief in diverse organisaties en adviesraden en is hoofdredacteur van *SEW, Tijdschrift voor Europees en Economisch Recht*.

Dr. D. (Dominique) Sluijsmans is lector Professioneel Beoordelen aan Zuyd Hogeschool en heeft een nulaanstelling als universitair hoofddocent bij de Universiteit Maastricht. Zij studeerde Onderwijskunde aan de Radboud Universiteit en promoveerde in 2002 aan de Open Universiteit. Haar proefschrift *Student Involvement in Assessment* richtte zich op het trainen van *peer assessment*-vaardigheden bij studenten in de lerarenopleiding. Zij heeft als universitair docent gewerkt bij de Open Universiteit en als lector bij de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen, en is sinds 2012 verbonden aan Zuyd Hogeschool in Heerlen. Haar interessegebieden zijn beoordelen, curriculumontwerp en studentbetrokkenheid.

Em. prof. mr. L.C. (Laurens) Winkel is emeritus hoogleraar Rechtsgeschiedenis aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Hij studeerde aan de Technische Universiteit Delft, de Universiteit van Amsterdam en de Université des Sciences Sociales Toulouse I (Frankrijk) en promoveerde in 1983 aan de Universiteit van Amsterdam. Van 1979 tot 1993 vervulde hij diverse functies binnen de Rechtenfaculteit aldaar; vanaf 1986 was hij universitair hoofddocent op het gebied van Rechtsgeschiedenis. In 1993 werd hij aangesteld als hoogleraar Rechtsgeschiedenis aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Van 1995 tot 1997 en daarna nogmaals van 2001 tot 2004 was hij vice-decaan van de Rechtenfaculteit. Van 1991 tot 2016 was hij plaatsvervangend lid van de rechterlijke macht. Hij was en is actief in diverse organisaties en adviesraden en is redactielid van de vaktijdschriften *The Legal History Review* en *Grotiana* (tot 2017).

BIJLAGE 2: DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER

Inleiding

Voor u ligt het herziene Domeinspecifiek Referentiekader Rechtsgeleerdheid. Dit kader schetst de uitgangspunten van waaruit opleidingen invulling geven aan hun curricula. Het geeft aan wat mag worden verwacht van de inhoud en het niveau van opleidingen, wat opleidingen beogen te bereiken en wat de maatschappij derhalve kan verwachten van een afgestudeerde bachelor- en masterjurist. Het kader is nadrukkelijk geschreven voor de wetenschappelijke bachelor- en masteropleidingen, die op basis van door hun zelf gekozen eindkwalificaties tot de Visitatiegroep Rechtsgeleerdheid behoren of, in het kader van een zogenaamde Toets nieuwe opleiding, willen gaan behoren.

Het kader geeft geen uitputtende lijst aan van rechtsgebieden of juridische relevante aandachtsgebieden waartoe die opleidingen zich zouden moeten beperken. Evenmin rangordes, antwoorden op methodologische discussies of de wijze waarop een opleiding invulling geeft aan beroepseisen. Elke opleiding geeft zelf aan waar zij denkt te staan op die grote rechtsgeleerde wereldkaart. Formeel doet zij dat in de onderwijs- en examenregeling, materieel in de documenten die aan visitatiecommissies worden aangeboden bij het verzoek tot beoordeling van een opleiding ten behoeve van accreditatie.

Wat wel wordt aangetroffen is een blauwdruk van hetgeen de wetenschap en maatschappij mag verwachten van een afgestudeerde, academisch opgeleide jurist - en dus van een juridische opleiding - in termen van kennis, attitude en vaardigheden. Dat het kader is herzien betekent geenszins dat de onder het oude kader aangeboden opleidingen niet meer van deze tijd zouden zijn. In tegendeel, ook het vorige kader droeg de opleidingen al op om open te staan voor nieuwe ontwikkelingen zoals de mondialisering van de maatschappij en de informatisering van de samenleving. Nadrukkelijker dan voorheen zijn in dit kader de kennis, attitude en vaardigheden die met hedendaagse ontwikkelingen samenhangen omschreven en worden opleidingen uitgedaagd daar in hun doestellingen en eindkwalificaties ook blij van te geven.

Het Disciplineoverleg Rechtsgeleerdheid denkt met dit Domeinspecifiek Referentiekader enerzijds de visitatiecommissies die de komende jaren opleidingsbeoordelingen moeten uitvoeren binnen de Visitatiegroep een adequate basis te hebben aangereikt om die beoordeling te kunnen uitvoeren. Anderzijds geeft het de noodzakelijke ruimte om een eigen, zo men wil onderscheidend, gezicht te geven aan de afzonderlijke opleidingen die in deze breed samengestelde Visitatiegroep worden aangeboden.

Utrecht, december 2015

Namens disciplineoverleg Raad van Decanen Rechtsgeleerdheid,

Prof. mr. A.M. Hol,
voorzitter

Totstandkoming

Op 18 december 2015 heeft het disciplineoverlegorgaan Raad van Decanen Rechtsgeleerdheid (RDR) dit domeinspecifiek referentiekader vastgesteld, ten behoeve van opleidingsbeoordelingen van de Visitatiegroep WO Rechtsgeleerdheid. Het betreft een gezamenlijk kader domeinspecifieke eisen voor alle rechtsgeleerde bachelor- en masteropleidingen die de juridische faculteiten van de Nederlandse universiteiten aanbieden. Voorliggend domeinspecifiek referentiekader vervangt het referentiekader dat in december 2009 door de toenmalige Raad van Decanen Rechtsgeleerdheid is vastgesteld.

Onder opleiding wordt hierna uitsluitend verstaan: een opleiding die is opgenomen in het Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs (CROHO). Waar hierna over 'jurist' wordt gesproken, wordt bedoeld op de academisch opgeleide juristen, tenzij anders vermeld.

1. Rechtswetenschappelijke opleidingen en beroepen in maatschappelijke context

Rechtsgeleerde bachelor- en masteropleidingen hebben tot doel disciplinebekwame en maatschappelijk betrokken juristen op te leiden en te vormen, met een kritische, academische geest, die in staat zijn zelfstandig probleemsituaties te ontleden teneinde een oplossing te formuleren. Daartoe moeten zij analytisch, kritisch evaluatief, maar ook synthetisch kunnen denken. Het wetenschappelijk niveau en de maatschappelijke relevantie van de opleiding moeten zijn gegarandeerd. Communicatieve vaardigheden, informatievaardigheden en onderzoeksvaardigheden hebben nadrukkelijk een plaats in de opleidingen, waarbij voldoende aandacht is voor actuele ontwikkelingen in relatie tot hun maatschappelijke achtergrond. De academische opleiding tot jurist dient als het ware "in context" te worden beschouwd.

De relatie tussen het recht en de samenleving verandert voortdurend. De samenleving is pluriform en kent een mondiale oriëntatie, waardoor zij almaar complexer wordt. Die ontwikkeling geldt ook voor het recht. Het recht bestaat al lang niet meer alleen uit Nederlandse wetgeving en rechtspraak, maar ontstaat evenzeer in interactie met internationale en Europese regelgeving en rechtspraak, via beleidsregels, aanbevelingen, convenanten, zelfregulering, Europese harmonisatie, beïnvloeding door rechtsvergelijking, enzovoorts. Burgers zijn mondig, het aantal rechtsregels blijft groeien en de samenleving is sterk gejuridiseerd. Europese integratie en mondialisering maken Europees recht, internationaal recht steeds belangrijker. De informatiemaatschappij van de 21e eeuw en haar juridische problemen, maar ook de verwachtingen die de samenleving heeft ten aanzien van het recht, trekken zich steeds minder aan van landsgrenzen, terwijl aan de andere kant de traditionele grenzen in juridische en maatschappelijke zin opnieuw aan belang winnen. Een afgestudeerd jurist moet, in welke context hij of zij ook komt te werken, daarom steeds vaker alert zijn op rechtssystemen en rechtsculturen van andere landen.

Binnen de visitatiegroep Rechtsgeleerdheid worden opleidingen aangeboden die voorzien in de vraag naar academisch breed geschoolde juristen, generalisten, in het bijzonder voor de eerstelijns advisering en beleidsvoorbereiding en overigens op een veelheid aan plaatsen op de arbeidsmarkt. Daarnaast zijn er gespecialiseerde masteropleidingen die voorzien in afgestudeerden die zich kunnen ontwikkelen tot academisch geschoolde specialisten en die zich op hun terrein kunnen meten met hun academische beroepsgenoten waar ook ter wereld. En tot slot zijn er opleidingen juist meer gericht op verbreding van het rechtsgebied waarover de opleiding zich uitstrekt.

Juristen werken in uiteenlopende functies en rollen. Er zijn meer juristen werkzaam buiten de traditionele juridische (toga)beroepen dan daarbinnen. De juridische opleidingen bereiden voor op deze traditionele beroepen, maar evenzeer op een veelheid aan andere werkzaamheden waarvoor academische attitude, kritische analyse, schrijf- en spreekvaardigheid vereist zijn en juridische deskundigheid gewenst is. De juridische opleidingen richten zich daarom niet alleen op de beroepsvereisten voor advocatuur, rechterlijke macht, fiscaliteit en notariaat, de zogenaamde togaberoepen, ook al vormen de beroepsvereisten de kern van bepaalde opleidingen. Alle opleidingen streven een goede afstemming na met de arbeidsmarkt door het onderhouden van contacten met het afnemend beroepenveld. Dat gebeurt onder meer via contacten met

beroepsorganisaties en werkgevers, door middel adviesraden, met alumni, met gastdocenten, stages en loopbaanoriëntatie. Daarnaast moet een bachelorjurist voor wat betreft onderzoeksvaardigheden voldoende zijn toegerust om in beginsel te kunnen worden toegelaten tot een rechtsgeleerde (onderzoeks)master en een masterjurist tot een promotietraject, ook al kiest slechts een heel klein deel van de afgestudeerden voor een carrière als onderzoeker.

In de ruim tien jaar dat de bachelor-masterstructuur bestaat heeft zich geen nadrukkelijk beroepsperspectief voor de academisch opgeleide bachelorjurist ontwikkeld en bestaat er geen duidelijk identificeerbare arbeidsmarkt voor afgestudeerden met uitsluitend een academische bacheloropleiding (LL.B). Veel afgestudeerde bachelors werken in een juridisch relevante omgeving, maar daaruit is vooralsnog geen vertaalslag te maken die noodzaakt tot specifieke beroepsvaardigheidseisen voor een bacheloropleiding. De arbeidsmarkt voor academisch opgeleide juristen geeft nog steeds de voorkeur aan juristen met een afgeronde masteropleiding. Veruit de meeste studenten in de universitaire juridische opleidingen kiezen er daarom voor om na een bacheloropleiding ook een masteropleiding af te ronden. Niet alleen vanwege het verruimde arbeidsmarktperspectief, maar ook omdat het een wettelijke eis is voor de toegang tot de togaberoepen.

Ook bacheloropleidingen streven er niettemin naar om studenten voor te bereiden op hun toekomstig bestaan als jurist. Dat kan door die beroepspraktijk herkenbaar te doen zijn in de inhoud en de samenstelling van het onderwijsprogramma, maar ook via extracurriculaire activiteiten en loopbaanvoorbereiding.

Een 'jurist' is met de komst van juridische HBO-opleidingen niet meer als vanzelfsprekend iemand met een universitair getuigschrift dat kwalificeert voor de traditionele juridische beroepen (zittende en staande magistratuur; advocatuur; notariaat, belastingadviseur); een meester in de rechten (mr.).

Hoewel ook de juristen met een HBO-opleiding de titel Bachelor of Laws (LL.B) mogen voeren, is er een duidelijk verschil tussen de HBO-opleidingen en de academische rechtswetenschappelijke opleidingen. Het onderscheidend kenmerk is dat in wetenschappelijke (juridische) opleidingen de fundamenteën worden gelegd voor het eigen maken van de methode van rechtswetenschappelijk onderzoek, zoals tot uiting gebracht in de eindkwalificaties van de opleidingen. Dit komt vooral naar voren in de inhoud van het programma, de diepgang en de wijze waarop het recht wordt benaderd. De academische bachelor- en masteropleidingen richten zich op het opleiden van juristen die onafhankelijk en kritisch hebben leren denken, die niet alleen antwoorden op vragen leren vinden, maar evenzeer vragen blijven stellen bij de antwoorden. De toegang tot de traditionele togaberoepen is wettelijk geregeld en vereist zowel een academische bachelorgraad (LL.B) als de graad Master of Laws (LL.M).¹

De LL.M-jurist zal in Nederland – en met name in de uitoefening van genoemde togaberoepen – in de meeste gevallen de equivalente titel meester in de rechten (mr.) voeren.

2. Mogelijkheden tot (inter)nationale vergelijking

Zowel buiten als binnen Europa worden rechtswetenschappelijke opleidingen gekenmerkt door hun zeer uiteenlopende inbedding en structuur, grote verschillen in toelating en studieduur. Daarnaast kennen alle landen afzonderlijke regelgeving ten aanzien van de toegang voor afgestudeerde juristen tot de advocatuur, rechterlijke macht, fiscaliteit en notariaat, welke van invloed is op de oriëntatie en het beoogde eindniveau. Curricula van opleidingen kunnen uiteraard worden vergeleken, maar een serieuze internationale benchmark van doelstellingen, niveau en oriëntatie van rechtswetenschappelijke opleidingen is vooralsnog niet mogelijk.

---

¹ Bij Koninklijk besluit van 18 september 2008 (Stb. 2008, 383) de beroepsvereisten voor advocatuur en rechterlijke macht, en notaris gewijzigd in verband met de gelijkstelling in het kader van de vereisten voor toetreding tot gereguleerde juridische beroepen, van de aan een hogeschool verkregen graad Bachelor, bij afronding van de opleiding HBO-rechten met een schakelprogramma, met de aan een universiteit verkregen graad Bachelor op het gebied van het recht. Het schakelprogramma omvat onderwijseenheden op het gebied van recht die worden aangeboden door een universiteit of de Open Universiteit met een totale studielast van ten minste 60 studiepunten.

De Duitse benchmarkorganisatie CHE staat niet open voor buitenlandse rechtenopleidingen, terwijl dat al wel is gedaan ten aanzien andere disciplines.² Ook het EU-project Tuning Sectoral Framework for Social Sciences leidde niet tot een geharmoniseerde set van eindkwalificaties van en voor juridische opleidingen.³ Er zijn enkele nationale buitenlandse benchmarks van juridische opleidingen beschikbaar, zoals de Benchmarks for Law in Groot-Brittannië, waarin de vereiste kennis, vaardigheden en attitude van bachelors en masters zijn vastgelegd voor visitatie en accreditatie van de opleidingen aldaar.⁴ Bovendien is de bruikbaarheid hiervan voor continentaal-Europese opleidingen beperkt vanwege de grote verschillen tussen de rechtssystemen van Common Law en Civil Law.

De Bologna- en Lissabonakkoorden hebben zeker op de inhoud van het juridisch onderwijs in de EU een harmoniserend effect gehad. In het kader van de toetreding tot de EU hebben nieuwe EU-lidstaten hun opleidingen vaak al op de bachelor-masterstructuur gebaseerd, de oude lidstaten zijn nog doende om hun onderwijssystemen te hervormen en te harmoniseren. Daarbij wordt soms gekozen voor oplossingen die juist de onderlinge vergelijkbaarheid weer bemoeilijken, zoals bijvoorbeeld in Duitsland, dat zich juist naar een gevarieerder opleidingsaanbod door ontwikkelt.⁵ Dit alles leidt tot de conclusie dat een serieuze internationale vergelijking van doelstellingen, niveau en oriëntatie van rechtswetenschappelijke opleidingen vooralsnog niet mogelijk is of in ieder geval niet zinvol is.

Voor wat betreft de vergelijking van opleidingen op nationaal niveau kan worden vastgesteld dat tussen de juridische faculteiten in Nederland veel informatie-uitwisseling en afstemming plaatsvindt, onder andere over onderwijsvernieuwingen, onderzoek, de interpretaties van accreditaties en de invulling van de beroepsvereisten. Er is geregeld landelijk overleg tussen de decanen in de RDR; afgeleid daarvan komen zo nodig de portefeuillehouders onderwijs en de directeurs bedrijfsvoering bij elkaar om onderwijsgerelateerde, organisatorische en financiële onderwerpen te bespreken en ervaringen en gegevens uit te wisselen. Ten slotte vindt er regelmatig landelijk overleg en afstemming plaats op ambtelijk niveau in het Landelijk Overleg Beleidsmedewerkers. De RDR en de afzonderlijke faculteiten doen bovendien hun voordeel met de *good practices* die visitatiepanels constateren en waarvan zij in de beoordelingsrapportages aan de NVAO verslag doen. De RDR is in gesprek met vertegenwoordigers van het divers samengestelde, afnemende beroepenveld. Zo overlegt de RDR met de Raad voor de Rechtspraak en de Nederlandse Orde van Advocaten om ter precisering van de toepasselijke wettelijke bepalingen een standaard vast te stellen voor het 'civiel effect' van juridische opleidingen. Dat gebeurt in de vorm van een convenant.

Er kan derhalve worden gesteld dat enige vorm van nationale *benchmarking* plaatsvindt, doorgaans in een informele sfeer, behalve daar waar het nationale onderwijsvisitaties betreft en de beperkingen met betrekking tot voornoemd convenant. In dat kader voert het discipline-overleg ook formele taken uit.

3. Beroepsvereisten

Bij en krachtens de wet is de toegang tot de rechterlijke macht, de advocatuur en het notariaat geregeld. In de praktijk betekent dit dat er eisen worden gesteld aan de inrichting van bachelor- en masteropleidingen die moeten voorzien in toelating tot vervolgoopleidingen die opleiden voor functies in de rechterlijke macht, de advocatuur, het notariaat en de fiscaliteit.

² Gemeinnütziges Centrum für Hochschulentwicklung: www.che.de.

³ Uit het eindrapport van 2012: 'Consequently, even the proto list of the competences required by students and future practitioners of law are still at this stage no more than embryonic.' Tuning Sectoral Framework for Social Sciences – Final Report, 2008, blz. 45. Zie verder de landenoverzichten in annex 4 behorende bij het rapport (<http://tuningacademy.org/sqf-social-sciences/?lang=en>).

⁴ Er is een herziene versie in concept verschenen: Subject Benchmark Statement Law: Draft for Consultation March 2015

(<http://www.qaa.ac.uk/en/Publications/Documents/SBS-consultation-Law-15.pdf>).

⁵ Neue Wege in der Juristenausbildung, Essen, 2010,

http://www.stifterverband.info/wissenschaft_und_hochschule/lehre/juristenausbildung/.

De opleidingen die voor voorbereiding op de vervolgoopleidingen kiezen, maken dat in hun onderwijs- en examenregeling duidelijk door daarin de wettelijke beroepsvereisten en de nadere precisering ervan in het convenant, als hiervoor beschreven, nadrukkelijk op te nemen. De examencommissies van deze opleidingen zullen daartoe specifieke verklaringen afgeven, op basis waarvan de vervolgoopleidingen kunnen bepalen of een opleiding aan bedoelde eisen voldoet.

4. Eindkwalificaties van de bachelor- en masteropleidingen

Op basis van nationale en relevante internationale vergelijkingen van eindkwalificaties bij vergelijkbare opleidingen en in een poging een maximale aansluiting te realiseren op het - zeer diverse - beroepenveld, maakt iedere rechtswetenschappelijke opleiding keuzes bij het opstellen van de eindkwalificaties. Deze maken deel uit van de Onderwijs- en Examenregeling (OER) van een afzonderlijke opleiding. Binnen deze eindkwalificaties komen ten minste drie categorieën aan de orde.

A. Kennis en inzicht

De afgestudeerde jurist beheerst de juridische kernleerstukken van het rechtsgebied of de rechtsgebieden waarop de opleiding zich oriënteert. Dat geldt zowel voor de materiële en formele, als voor de historische en theoretische aspecten ervan.

Parate kennis alleen is echter niet voldoende. Opleidingen streven daarom naar het ontwikkelen van 'werkelijk inzicht in het recht' bij hun studenten, in een academische omgeving waarin de 'waaromvragen' kunnen bloeien. Dat betekent dat naast de vorenbedoelde vakinhoudelijke kennis, methoden worden gedoceerd waarmee de nieuwste relevante ontwikkelingen en veranderingen kunnen worden bijgehouden. Inzicht in verschillen tussen grote juridische families (zoals tussen *common* en *civil law*), in de historische en filosofische ontwikkeling van het recht en voor zover de aard van de opleiding dit vereist of toelaat, in de methode van rechtsvergelijking, kunnen worden geïntegreerd in het onderwijs. De afgestudeerde jurist moet aldus in staat zijn om permanent zijn juridische kennis te actualiseren en zich eventueel op nieuwe terreinen te specialiseren.

B. Academische en juridische vaardigheden

Het voorgaande veronderstelt een groeiende nadruk op het verwerven van academische en juridische vaardigheden: (een leven lang) leren en het verwerven van een internationale attitude. Het veronderstelt ook dat de afgestudeerde jurist in staat is te reflecteren op het recht en maatschappelijke vraagstukken kan vertalen naar de taal die het recht hanteert om die vragen op te lossen. Tijdens de opleiding wordt de student gestimuleerd te zoeken naar vragen en problemen én naar antwoorden en oplossingen; hij wordt in staat gesteld een analytisch vermogen te ontwikkelen en hij leert kritisch te denken, te schrijven en te presenteren.

Daarbij is het vermogen om een juridische casus te kunnen formuleren en op te lossen essentieel. De afgestudeerde jurist dient daarvoor in staat te zijn op adequate wijze de relevante feiten te kunnen verzamelen, te verwerken en te waarderen en de rechtsregels daarop toe te passen. Van de jurist wordt verwacht dat hij een maatschappelijk probleem juridisch kan duiden en mogelijke handelingsrichtingen weet te schetsen.

Een jurist moet bovendien in staat zijn juridische kennis en een juridisch oordeel schriftelijk en mondeling aan vakgenoten, maar ook in andere professionele omgevingen over te dragen. Daarmee staat de taal als werkinstrument van de jurist centraal. Een correcte, goede en heldere mondelinge en schriftelijke beheersing van de Nederlandse taal (of van de Engelse taal indien de voertaal van de opleiding (deels) Engelstalig is) is onontbeerlijk. Daarbij dienen studenten tijdens hun opleiding, indien dit voor die opleiding relevant is, gelegenheid te krijgen kennis op te doen van de Engelse juridische terminologie in de huidige maatschappelijke context.

C. Academisch burgerschap / attitude

Tijdens de opleiding moet de aankomend jurist zich de rechtscultuur of de rechtsculturen eigen maken. Hij moet een beroepsethische houding ontwikkelen en zich ervan bewust zijn in welke

maatschappelijke context het recht functioneert en wat, in samenhang daarmee, zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid is. Het onderwijs en de onderwijsomgeving zijn de student hierbij behulpzaam. Het is belangrijk dat het onderwijs zodanig is ingericht dat maatschappelijke interesse wordt gestimuleerd en dat een natuurlijke belangstelling wordt gewekt voor juridische vraagstukken en het juridisch denken, evenals voor de functie van het recht in de samenleving.

5. Eindniveau

Opleidingen dienen op transparante wijze aan te geven hoe studenten in staat worden gesteld het eindniveau te bereiken én op welke wijze studenten kunnen aantonen dat zij het eindniveau hebben bereikt. Daarvoor wordt de basis in de eerste plaats gevormd door de toetsresultaten, werkstukken en presentaties.

Voor de juridische bacheloropleidingen geldt dat het bereikte eindniveau ook wordt weerspiegeld in een bachelorscriptie, bachelorthesis of eindwerkstuk, de benaming doet er niet toe. Het beantwoorden van een rechtsvraag met behulp van erkende rechtswetenschappelijke methoden en het verslag van het uitvoeren van het onderzoek dat daaraan ten grondslag ligt vormen daarvan de kern.

De bachelorthesis - of een andere vorm van eindwerkstuk - heeft niet als doel aan te tonen dat alle eindkwalificaties van de bacheloropleiding zijn behaald. Belangrijke vaardigheden als mondelinge vaardigheden worden daarmee bijvoorbeeld niet getoetst, evenals het inzicht in alle voor de bacheloropleiding relevante rechtsgebieden. Daarnaast speelt ook het gegeven dat in de meeste juridische bacheloropleidingen slechts een relatief gering aantal studiepunten beschikbaar is voor het eindwerkstuk. In de juridische bacheloropleidingen staat doorgaans het opdoen van onderzoeksvaardigheden, in de vorm methoden- en techniekenvakken, niet centraal. Het opdoen van onderzoeksvaardigheden is onderdeel van de algemene academische vorming van juristen en gebeurt vooral bij de behandeling van de afzonderlijke rechtsgebieden. Het staat opleidingen bovendien vrij om accenten aan te brengen die de eigen kleur van een opleiding weergeven. Die kleur zal dan ook tot uitdrukking komen in het eindwerkstuk.

Voor de masterthesis geldt hetzelfde, met het verschil dat het verder ontwikkelen van onderzoeksvaardigheden in de masteropleiding doorgaans een belangrijkere plaats inneemt, alleen al vanwege het feit dat het behalen van iedere juridische master in principe toegang geeft tot een promotietraject. Daarnaast worden er naast de reguliere masteropleidingen ook gespecialiseerde onderzoeksmasters aangeboden, waarin juist het opdoen van onderzoeksvaardigheden centraal staat. Bovendien wordt de ook voor de overige academische beroepspraktijk noodzakelijke verdieping pas in de masterfase bereikt. Dit komt onder andere tot uitdrukking in de plaatsing van de masterthesis in het curriculum, het doorgaans grotere aantal studiepunten dat in de master is ingeruimd voor het eindwerkstuk en de inhoudelijke eisen die daaraan worden gesteld.

6. Algemene kenmerken en doelstellingen van de bachelor- en masteropleidingen

Hierboven is reeds aangegeven dat het opleidingspalet breed is, zowel in aantal, in de gekozen specialisaties als in kleur. Dat neemt niet weg dat juridische opleidingen gemeenschappelijke kenmerken hebben – en moeten hebben. Deze kenmerken hoeven niet bij elke opleiding in dezelfde mate aanwezig te zijn, maar ze moeten in de kern van iedere juridische opleiding wel enige weerklank vinden. Hoe opleidingen dat concreet doen, ligt vast in de Onderwijs- en Examenregeling (OER) van een opleiding.

In rechtswetenschappelijke bacheloropleidingen staan de volgende kenmerken centraal:

- a. de maatschappelijke functie van het recht;
- b. de kernbegrippen van de voornaamste rechtsgebieden binnen het recht: het privaatrecht, het staatsrecht, het bestuursrecht, het strafrecht, het Europees recht, het internationaal recht en, voor fiscale en notariële opleidingen, het belastingrecht;
- c. het recht als samenhangend systeem;

d. de theoretische grondslagen en de historische ontwikkeling van het recht en, voor fiscale en notariële opleidingen, de economische aspecten van het recht.

In rechtswetenschappelijke masteropleidingen wordt de kennis van één of meerdere rechtsgebieden of specifieke onderwerpen daarbinnen, verder verdiept. Centrale kenmerken zijn:

e. de maatschappelijke functie van het (rechts)gebied dat door de opleiding wordt bestreken, de grenzen alsook de betrekkelijkheid ervan;

f. verdieping of verbreding van de kernbegrippen van één of meerdere rechtsgebieden (het privaatrecht, het staatsrecht, het bestuursrecht, het belastingrecht, het strafrecht, het Europees recht en het internationaal recht);

g. de plaats van het bestreken rechtsgebied in het samenhangend systeem van het recht;

h. de theoretische grondslagen en de historische ontwikkeling van het rechtsgebied en, voor fiscale en notariële opleidingen, economische aspecten van het recht.

Met academische juridische opleidingen wordt voorts beoogd:

i. het verwerven van kennis van en inzicht in het recht, waarbij het recht wordt beschouwd mede in zijn Europese, internationale en rechtsvergelijkende context;

j. te reflecteren op de grenzen van het recht, alsook de betrekkelijkheid ervan;

k. het verwerven van academische en juridische vaardigheden. Daaronder wordt in dit kader verstaan:

1. het vermogen om als een academicus over het recht na te denken;

2. het vermogen om met vakgenoten en met niet-juristen vanuit de opgedane kennis en het verkregen inzicht te communiceren, gebruikmakend van een analytische houding en uitstekende spreek- en schrijfvaardigheden;

3. het vermogen tot het toepassen van een relevant wetenschappelijk instrumentarium;

4. het vermogen om deel te nemen aan het wetenschappelijk debat;

5. het vermogen om kennis te vergaren, te waarderen, te verwerken en toe te passen;

6. het vermogen om specifieke kennis op het gebied van het recht toe te passen in een bredere wetenschappelijke, historische, filosofische, ethische en maatschappelijk-culturele context;

7. het vermogen om kritisch te kunnen omgaan met rechtsregels en rechtspraak en daarbij nieuwe oplossingen te zoeken en te vinden;

8. het vermogen om nieuwe ontwikkelingen en nieuwe rechtsgebieden bij te houden en te exploreren;

9. het vermogen om te gaan met de toenemende mondialisering, Europeanisering en internationalisering van het recht.

l. het ontwikkelen van academisch burgerschap dat besef inhoudt van een beroepsethische houding en bewustwording van de maatschappelijke context waarin het recht functioneert, alsmede de maatschappelijke verantwoordelijkheid die hiermee ontstaat voor de academisch opgeleide jurist.

BIJLAGE 3: BEOOGDE EINDKWALIFICATIES

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid:

descriptor	algemeen	OU LLB student
kennis en inzicht	Heeft aantoonbare kennis en inzicht van een vakgebied, waarbij wordt voortgebouwd op het niveau bereikt in het voortgezet onderwijs en dit wordt overtroffen; functioneert doorgaans op een niveau waarop met ondersteuning van gespecialiseerde handboeken, enige aspecten voorkomen waarvoor kennis van de laatste ontwikkelingen in het vakgebied vereist is.	<p>1. Heeft grondige kennis, alsmede inzicht in de grondslagen van het Nederlands recht, te weten privaatrecht, staats- en bestuursrecht, strafrecht en internationaal & Europees recht.</p> <p>1a. Heeft kennis van, en basaal inzicht in de verhouding tussen Europees en internationaal recht en nationaal recht.</p> <p>2. Heeft een basaal inzicht in het karakter van wetenschapsbeoefening en in de eigenheid van de rechtswetenschap daarin.</p>
toepassen van kennis en inzicht	Is in staat om zijn/haar kennis en inzicht op dusdanige wijze toe te passen, dat dit een professionele benadering van zijn/haar werk of beroep laat zien, en beschikt verder over competenties voor het opstellen en verdiepen van argumentaties en voor het oplossen van problemen op het vakgebied.	<p>3. Is in staat uit een feitencomplex de juridisch relevante feiten en handelingen te selecteren.</p> <p>4. Is in staat wet- en regelgeving en jurisprudentie te interpreteren en toe te passen in concrete situaties.</p>
oordeelsvorming	Is in staat om relevante gegevens te verzamelen en interpreteren (meestal op het vakgebied) met het doel een oordeel te vormen dat mede gebaseerd is op het afwegen van relevante sociaal-maatschappelijke, wetenschappelijke of ethische aspecten.	<p>5. Is in staat juridische begrippen en leerstukken te plaatsen tegen een historische of maatschappelijke achtergrond.</p> <p>6. Kan, mede aan de hand van andere (supra)nationale en internationale rechtssystemen, reflecteren op de grondslagen van het (Nederlands) recht en de (Nederlandse) rechtsstaat.</p> <p>7. Is in staat een oordeel te vormen over en actueel juridisch thema of leerstuk.</p> <p>7a. Kan beoordelen of het verwerven, verwerken en weergeven van juridische informatie op wetenschappelijk verantwoorde wijze gebeurt en kan daar naar handelen.</p>
communicatie	Is in staat om informatie, ideeën en oplossingen over te brengen op een publiek bestaande uit specialisten of niet-specialisten.	<p>8. Is in staat op een effectieve en efficiënte manier informatie te verzamelen uit juridische bronnen.</p> <p>9. Is in staat informatie en oplossingen mondeling te communiceren met specialisten en niet-specialisten.</p> <p>10. Kan een samenhangend juridisch betoog schrijven en kan dit mondeling met kracht van argumenten verdedigen.</p>
leervaardigheden	Bezit de leervaardigheden die noodzakelijk zijn om een vervolgstudie die een hoog niveau van autonomie veronderstelt aan te gaan.	<p>11. Is in staat het eigen leerproces te sturen en te plannen en te reflecteren op de gemaakte keuzes.</p>

Na het afronden van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid heeft de student:

- overzicht van en inzicht in de hoofdgebieden van het recht en hun onderlinge samenhang;
- kennis verworven als basis voor het ontwikkelen van vaardigheden;
- het vermogen om maatschappelijke problemen of belangen te 'vertalen' in een verdedigbaar - juridisch betoog;
- het vermogen om, op academisch niveau, een juridisch betoog op te zetten of te weerleggen;
- de mogelijkheid om juridische vaardigheden zoals mondeling en schriftelijk argumenteren te ontwikkelen en te oefenen.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid:

Descriptor	Algemeen	OU LLM student
Kennis en inzicht	Heeft aantoonbare kennis en inzicht, gebaseerd op de kennis en het inzicht op het niveau van bachelor en die deze overtreffen en/of verdiepen, alsmede een basis of een kans bieden om een originele bijdrage te leveren aan het ontwikkelen en/of toepassen van ideeën, vaak in onderzoeksverband.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Heeft grondige kennis van en inzicht in de hoofdvakken van het Nederlands recht, te weten het privaatrecht, inclusief het burgerlijk procesrecht, het staats- en bestuursrecht, inclusief het bestuursprocesrecht, het strafrecht, inclusief het strafprocesrecht, en het internationaal & Europees recht. 2. Is in staat en gewend om over de grenzen van de rechtsgebieden en van het nationale recht heen te denken.
Toepassen van kennis en inzicht	Is in staat om kennis en inzicht en probleemoplossende vermogens toe te passen in nieuwe of onbekende omstandigheden binnen een bredere (of multidisciplinaire) context die gerelateerd is aan het vakgebied; is in staat om kennis te integreren en met complexe materie om te gaan.	<ol style="list-style-type: none"> 3. Is in staat complexe maatschappelijke problemen of situaties te kwalificeren als juridisch probleem en daarbij over rechtsgebieden heen te denken. 4. Is in staat op een creatieve wijze nieuwe oplossingen te bieden voor gesignaleerde problemen op het niveau van een beginnende professional. 5. Kan zelfstandig rechtswetenschappelijk onderzoek van enige omvang op academisch niveau voorbereiden en uitvoeren.
Oordeelsvorming	Is in staat om oordelen te formuleren op grond van onvolledige of beperkte informatie en daarbij rekening te houden met sociaal-maatschappelijke en ethische verantwoordelijkheden, die zijn verbonden aan het toepassen van de eigen kennis en oordelen.	<ol style="list-style-type: none"> 6. Is in staat om zelfstandig een juridisch betoog op te bouwen of te analyseren op het niveau van een beginnende professional. 7. Kan een gefundeerde positie innemen in een maatschappelijk juridisch debat en een bijdrage leveren aan de rechtsvorming.
Communicatie	Is in staat om conclusies, alsmede de kennis, motieven en overwegingen die hieraan ten grondslag liggen, duidelijk en ondubbelzinnig over te brengen op een publiek van specialisten of niet-specialisten.	<ol style="list-style-type: none"> 8. Is in staat om bevindingen van rechtswetenschappelijk onderzoek schriftelijk en/of mondeling te presenteren aan het forum van rechtsgeleerden. 9. Is in staat de resultaten van eigen of anderzins onderzoek te presenteren aan een publiek van leken.
Leervaardigheden	Bezit de leervaardigheden die hem of haar in staat stellen een vervolgstudie aan te gaan met een grotendeels zelfgestuurd of autonoom karakter	<ol style="list-style-type: none"> 10. Is in staat het eigen leerproces te sturen en te plannen en te reflecteren op de gemaakte keuzes. 11. Kan zelfstandig vakliteratuur, jurisprudentie, wet- en regelgeving begrijpen, interpreteren en toepassen.

Na het afronden van de masteropleiding heeft de student:

- grondige kennis van en inzicht in het geldende (Nederlandse en Europese) recht, alsmede de grondbeginselen en de systematiek daarvan, zowel wat betreft materiële als formele aspecten;
- grondige kennis van en inzicht in het deelgebied van de gekozen specialisatie;
- diepgaand inzicht in de onderlinge samenhang tussen de verschillende deelgebieden: privaatrecht, staats- en bestuursrecht, straf(proces)recht, alsmede de Europeesrechtelijke en internationaalrechtelijke aspecten van de deelgebieden;
- diepgaand inzicht in de samenhang, verschillen, overlap - zeker op het terrein van de grondbeginselen, maatschappelijke context, uitvoering, handhaving, en systematiek van de regelgeving in de verschillende deelgebieden.

De student is in staat om:

- juridische kennis te verzamelen en te ordenen;
- literatuur te analyseren en te interpreteren;
- zelfstandig verbanden te leggen tussen de verschillende deelgebieden;
- kritische, relevante vragen te stellen;
- over juridische problemen een gefundeerde mening te vormen;
- nieuwe juridische oplossingen te bedenken en te beargumenteren;
- opgedane kennis (schriftelijk/mondeling) op heldere wijze over te brengen op specialisten en niet-specialisten;
- deel te nemen aan wetenschappelijk debat op het deelgebied van de gekozen specialisatie;
- zelfstandig een wetenschappelijk onderzoek van enige omvang op te zetten, uit te voeren op en hierover te rapporteren.

BIJLAGE 4: OVERZICHT VAN DE PROGRAMMA'S

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid:

Propedeuse (60 studiepunten)		Begeleiding in kwartaal
Verplichte cursussen (43,6 studiepunten)		
Inleiding recht	10 EC	1 t/m 2 of 3 t/m 4
Inleiding staatsrecht	5 EC	2 of 4
Inleiding bestuursrecht	5 EC	3
Inleiding strafrecht	10 EC	3 t/m 4
Inleiding privaatrecht	8,6 EC	variabel
Inleiding internationaal recht	5 EC	variabel

Gebonden keuze (17,2 kiezen uit 21,5 studiepunten)

De keuzemogelijkheid binnen deze gebonden keuze wordt bepaald door een overgangsregeling, waarover uw studieadviseur u kan informeren.

Recht en samenleving	4,3 EC	variabel
Rechtsfilosofie	4,3 EC	variabel
Juridische vaardigheden 1	4,3 EC	variabel
Recht als wetenschap	4,3 EC	variabel
Rechtsgeschiedenis 1	4,3 EC	variabel
Totaal	60 EC	

Postpropedeuse (bestaat uit verplichte cursussen, vrije ruimte en eindopdracht)

Verplichte cursussen (86 studiepunten)

Overeenkomstenrecht	8,6 EC	variabel
Aansprakelijkheidsrecht	4,3 EC	variabel
Goederenrecht	8,6 EC	variabel
Rechtspersonenrecht 1	4,3 EC	variabel
Constitutioneel recht	8,6 EC	variabel
Bestuursrecht	8,6 EC	variabel
Grondrechten	4,3 EC	variabel
Materieel strafrecht	8,6 EC	variabel
Formeel strafrecht	8,6 EC	variabel
Rechtsbescherming tegen de overheid	4,3 EC	variabel
Burgerlijk procesrecht	4,3 EC	variabel
Personen- en familierecht	4,3 EC	variabel
Juridische gespreksvaardigheden	4,3 EC	variabel
Europees recht	4,3 EC	variabel

Vrije ruimte (20,3 studiepunten)

De vrije ruimte kan worden ingevuld met overige cursussen uit het OU-aanbod en/of met een of meer van onderstaande cursussen

Open module 1	4,3 EC	variabel
Open module 2	8,6 EC	variabel
Zomerschool: Recht in Europa	4,3 EC	variabel
Verzekeringsrecht	4,3 EC	variabel
Rechtspersonenrecht 2	4,3 EC	variabel
Inleiding criminologie	4,3 EC	variabel
Rechtsgeschiedenis 2: Romeins recht	4,3 EC	variabel
Belastingrecht	8,6 EC	variabel
Sociale zekerheidsrecht	4,3 EC	variabel
Arbeidsovereenkomstenrecht	4,3 EC	variabel

Eindopdracht (12,9 studiepunten)

Integratiepracticum	8,6 EC	variabel
Bachelor Essay	4,3 EC	variabel
Totaal	180 EC	

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid:

Kwartiel 1 29 aug - 4 nov '16	Kwartiel 2 14 nov - 27 Jan '17	Kwartiel 3 6 feb - 14 apr '17	Kwartiel 4 24 apr - 30 Jun '17
JAAR 1			
Verplicht algemeen deel		Profieldeel	
Doorwerking van Europees recht in nationale rechtsstelsels 10 EC		Profiel privaatrecht	
		Methodologie van het van privaatrecht 10 EC	
Recht in context 5 EC		Europees privaatrecht 5 EC	
		Profiel Staats- en bestuursrecht	
		Bestuursrecht in een veranderende rechtsorde 10 EC	
		Staatsrecht in beweging 5 EC	
		Profiel Strafrecht	
		Strafrecht en mensenrechten 7,5 EC	Strafrechtspleging in de gedigitaliseerde samenleving 7,5 EC of Organisatiecriminaliteit 7,5 EC
		Profiel fiscaal recht	
		Belastingrecht voor particulieren en dga's 7,5 EC	Fiscaal ondernemingsrecht 7,5 EC
		Algemeen profiel	
		Internationaal recht 10 EC	
		JAAR 2	
Keuzedeel			
Insolventierecht 7,5 EC	Europees mededingingsrecht 7,5 EC	Juridische aspecten van financiële dienstverlening 7,5 EC	Consumentenrecht 7,5 EC
Omgevingsrecht I 7,5 EC	Omgevingsrecht II 7,5 EC		Capita selecta decentralisatie 7,5 EC
Internationaal strafrecht 7,5 EC	Sanctierecht 7,5 EC	Strafrechtelijk bewijs 7,5 EC	
Fiscaal concernrecht 7,5 EC EC	Internationaal en EU-belastingrecht 7,5 EC		
Eindopdracht			
Scriptie 15 EC	Scriptie 15 EC	Scriptie 15 EC	Scriptie 15 EC

BIJLAGE 5: BEZOEKPROGRAMMA

Donderdag 30 november 2017		
11.00	11.15	Aankomst en welkom
11.15	11.30	Demonstratie toegang Elektronische leeromgeving yOUlearn door mr. Michiel van Oosterzee
11.30	12.30	Vorbereidend overleg en inzien documenten
12.30	13.00	Lunch
13.00	14.30	Vorbereidend overleg en inzien documenten
14.30	15.30	Gesprek met inhoudelijk verantwoordelijken: leden van de Curriculumcommissie - prof. dr. Carla Zoethout (voorzitter vakgroep Staats- en Bestuursrecht) - prof. dr. Jan Willem Sap (voorzitter vakgroep Strafrecht, Internationaal en Europees recht) - mr. dr. Michele Reumers (UHD vakgroep Privaatrecht) - drs. Wil Giesbertz (onderwijskundige ECOP) - mr. Ginny Isbouts (onderwijsmanager RW) - mr. dr. Wilma Dreissen (Coördinator Onderwijs)
15.30	16.15	Gesprek met studenten B en M (incl. opleidingscommissie) - dhr. Herman van Hemsbergen, bachelor student - mevr. Irene Rosman, bachelor student - dhr. William Kramer, bachelor student / lid Opleidingscommissie - dhr. Hans Egtberts, master student / lid Opleidingscommissie - dhr. Peter Bakker, master student - dhr. Martijn Elgersma, master student
16.15	16.45	Pauze
16.45	17.15	Gesprek met studieadviseurs - Leonie Boon-Daalmeijer (studieadviseur bachelor) - Miriam Wigman (studieadviseur master)
17.15	18.00	Gesprek met alumni - dhr. mr. Paulus Zwaga, Zwaga & Kalkman advocaten te Den Haag. - mevr. Catharine Sevenster LLM, Docent/Voorzitter Examencommissie ROC Leeuwenborgh. - mevr. mr. dr. Mechteld van der Vleuten, Van der Vleuten Interim & Project - dhr. mr. Sebastiaan van Berkum, - mevr. mr. Fleur Rikaart - mevr. mr. Mechteld van der Wal, schuldhulpverlener - dhr. mr. Chris van Beekveld

Vrijdag 1 december 2017		
9.00	11.00	Vorbereidend overleg en inzien documenten; spreekuur (10.00-10.30)
11.00	11.45	Gesprek met docenten B en M (incl. opleidingscommissie) - mr. dr. Karianne Albers (UHD Bestuursrecht) - mr. Marelle Attinger (docent Straf- en strafprocesrecht) - mr. dr. Michele Reumers (UHD Privaatrecht) - mr. Michiel van Oosterzee (docent Staatsrecht) - mr. Helma Severeijns-Wijenbergh (docent Privaatrecht) - mr. Peter Slangen (docent Privaatrecht) - mr. dr. Ria Slegers (UD Europees recht) - prof. dr. Huub Spoormans (hoogleraar Metajuridica)

11.45	12.30	Gesprek met examencommissie - prof. dr. Jan Jaap Semeijn (voorzitter) - mr. dr. Donald Hellegers (secretaris) - mr. Astrid Jordaans (Commissie voor Vrijstelling en Toelating)
12.30	13.00	Lunch
13.00	13.30	Overleg
13.30	14.30	Gesprek met formeel verantwoordelijken - prof. dr. Rein de Wilde (decaan) - prof. mr. Jac Rinkes (Coördinator Onderzoek) - mr. dr. Wilma Dreissen (Coördinator Onderwijs)
14.30	16.30	Opstellen voorlopige bevindingen
16.30	17.00	Vorbereiden mondelinge rapportage (panel intern)
17.00	17.15	Mondelinge rapportage voorlopige bevindingen

BIJLAGE 6: BESTUDEERDE EINDWERKEN EN DOCUMENTEN

Het panel heeft voorafgaand aan het bezoek 15 eindwerken bestudeerd van afgestudeerden van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid en 15 eindwerken van de masteropleiding Rechtsgeleerdheid. De studentnummers van de eindwerken zijn bekend bij QANU en kunnen op verzoek worden opgevraagd.

Het panel heeft tijdens het bezoek onder meer de volgende documenten bestudeerd (deels in *hard copy* en deels via de elektronische leeromgeving):

- Studiemateriaal, waaronder toetsopgaven en een representatieve selectie handboeken, van de volgende cursussen in de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid:
  1. Inleiding recht
  2. Integratiepracticum
  3. Inleiding privaatrecht
  4. Recht als wetenschap
  5. Europees recht
  6. Ondernemingsrecht
- Studiemateriaal van de volgende cursussen in de masteropleiding Rechtsgeleerdheid:
  1. Recht in context
  2. Bestuurs(proces)recht in een veranderende rechtsorde
  3. Strafrecht en mensenrechten
  4. Insolventierecht
- Beoordelingsformulier scripties
- Scriptiereglement en paperreglement
- Jaarverslag en vergaderverslagen Examencommissie
- Vergaderverslagen Commissie Vrijstelling en Toelating
- Jaarverslag en vergaderverslagen Opleidingscommissie Rechtsgeleerdheid
- Onderwijsverslag Rechtsgeleerdheid 2017
- Casus en beoordelingen Integratiepracticum